NAŠE ŘEČ

ROČNÍK VIII. ČÍSLO 7.

V. ERTL:

JICH, JEJICH.

Zájmeno 3. osoby mělo v 2. pádě původně tvary *jeho* pro rod mužský a střední, *jie* (nč. *ji*) pro rod ženský a *jich* pro číslo množ. všech rodů; mimo to byl v stč. i 2. pád dvojný *jú* (= jich dvou). Z tvaru *jeho* (a pod. i z 3. pádu *jemu*) vznikly už v starém jazyce v poloze nepřízvučné (na př. v postavení příklonném) tvary kratší *jho (jmu)* a *ho (mu)* týmž způsobem, jakým se změnily dvojslabičné tvary slovesa býti (zpravidla příklonné) *jesi, jesme, jeste* v jednoslabičné tvary *jsi, jsme, jste* a *si, sme, ste*. Podvojnost tvarů v 2. pádě jednotném rodu muž. způsobila nejprve, že se i v rodě ženském podle *ho* a *jeho* přitvořil k pův. jednoslabičnému tvaru *jie* dvojslabičný tvar *jejie* (nč. *její*) a oboje tyto tvary jednotné, *ho — jeho, jie — jejie*, vedly pak k vytvoření stejného dvojtvaru v čísle množném, *jich — jejich* (i dvojném, *jú — jejú*). Tím způsobem se všechny genitivní tvary už v stč. zdvojnásobnily*).

Bylo již často ukázáno na to, že živý jazyk — dobrý hospodář — nemiluje zbytečností. Vznikne-li v jazyce z jakýchkoli příčin vedle tvaru dosavadního tvar nový téže platnosti, stává se zpravidla, že jeden z obou tvarů s příchodem nových generací buď upadá v zapomenutí (tak zaniklo na př. stč. *tejný* vedle *tajný*, *všidy* vedle *všudy* atd.), anebo může-li se takového slova zdvojeného užívati v několikerém významu, vyvíjí se časem zvyk užívati jednoho z obou tvarů jen v jednom významě

*) To platí ovšem hlavně pro spis. češtinu. V nářečích některých (zvl. východních) ke zdvojení těchto genitivních tvarů vždycky nedošlo. Na př. dnešní slovenština (spis.) má sice v muž rodě tvary j e h o, h o, ale v žen. jen tvar j e j, který vznikl ze stč. j i e (rozšířeného podle 3. 6. pádu v jiej), = nč. jí, a v množ. č. jen tvar i c h = č. jich.

a druhého v druhém (tak se pův. *bába*, které znamenalo i babičku i stařenu, rozdvojilo, když podle tvarů babou, bab, babám atd. vznikl novotvar *baba*, i významově v slova dvě, *bába* = babička a *baba* = stařena).

Tento úkaz lze pozorovati i na zdvojených (a ztrojených) tvarech, které měl starší jazyk pro 2. pád zájmena 3. osoby. Tvar *jho* (a s ním i dativní *jmu*) zanikl vedle tvaru *ho* (a *mu*) pro výslovnost snazšího. Mezi zbylými pak dvojicemi *ho* — *jeho*, *jie* — *jejie*, *jich* — *jejich* (*jú* — *jejú*) začal se časem vyvíjeti a ustalovati rozdíl významový. Podnět k němu zavdávala nepochybně analogie se zájmeny osob ostatních. Vedle genitivního tvaru *nás* (chraň nás, pět nás, z nás a p.) byl zvláštní tvar pro význam přivlastňovací v zájmeně *náš* a podobně s týmž rozdílem i v jiných osobách, *vás* — *váš*, *mne* — *mój* (nč. můj), *tebe* — *tvój*. Tento rozdíl se začal vnášeti bezděčně i mezi dvojtvary zájmena osoby třetí, mezi nimiž tohoto rozdílu ovšem od původu nebylo a které mohly míti význam obojí, t. j. i přivlastňovací (genitivu přivlastňovacího) i jiné významy genitivní (jeho chraň i chraň ho, jeho syn i ho syn). Tvary k r a t š í *ho*, *jie* (jí), *jich* (a duálové *jú*) začínají se stavěti do jedné řady se zájmennými tvary *mě*, *tě* (které vznikly brzo vedle *mne*, *tebe*), *nás*, *vás*, tvary d e l š í *jeho*, *jejie* (*její*), *jejich* (a duálové *jejú*) přiřaďují se jednak k plnějším tvarům jednotným *mne*, *tebe* (to se týká zvláště jednotného *jeho*), jednak, a to hlavně k přivlastňovacím tvarům *mój*, *tvój*, *náš*, *váš*. Tak se začíná projevovati u genitivních dvojtvarů zájmena 3. os. s k l o n bráti tvary delší *jeho*, *jejie*, *jejich* (*jejú*) v platnosti genitivu p ř i v l a s t ň o v a c í h o, tvary kratší *ho*, *jie*, *jich* (*jú*) v platnosti j i n ý c h významů genitivních.

Tato tendence se neprojevila u všech těchto tvarů stejně rozhodně ani v stejný čas. Nejdříve a nejdůsledněji pronikla u dvojtvarů *jie* (jí) — *jejie* (její); již v nestarších památkách stč. (nedialektických) se zachovává mezi tvary *jie* a *jejie* (a stejně i duálovými *jú* — *jejú*) přesný rozdíl: *jejie* má význam j e n přivlastňovací (jejie syn), *jie* j i n é významy genitivní, n i k d y přivlastňovací (brániti jie, o dobytí jie, z nie). To platí ovšem i o týchž tvarech zvratného *jenž* : *jież* (nč. jíž) a *jejież* (nč. jejíž). Pojetí tvaru *jejie* (jejież) za zájmeno přivlastňovací (ne pouhý genitiv), řadící se po bok přivlastňovacím zájmenům můj, tvůj, náš, váš, jakož i příznivé zakončení tohoto tvaru vedly dále i k tvarovému vyrovnání s ostatními zájmeny přivlastňovacími a tak se podle *mého*, *mému*, *našeho*, *našemu* atd. vyvíjejí od 15. stol. tvary *jejieho* (syna), *jejiemu* (synu) atd., nč. *jejího*,

jejímu atd. ve všech pádech, čímž zájmeno její přechází úplně ke vzoru pěší. Sklonné *její* zobecňuje v 16. stol. a drží se bez přerušení v jazyce obecném i spisovném až po naše časy.*)

Dvojtvar *jeho — ho (jho)* pro 2. pád jednotný muž. zastihujeme v starším jazyce nakrátko ještě v stavu nerozlišeném. Ještě ve 14. stol. se vyskytuje, byť ojediněle, kratší tvar *ho (jho)* ve všech významech genitivních, i v přivlastňovacím (jho duše, ho syn). Ale už v té době se vyvíjí mezi oběma tvary, *jeho* a *ho*, rozdíl, který vidíme i v nové češtině: v platnosti přivlastňovacího zájmena se užívá jen tvaru delšího, *jeho* (jeho syn), pro jiné významy genitivní se užívá kratšího tvaru *ho* v postavení příklonném (braň ho, kus ho upadl), delšího tvaru *jeho* v poloze přízvučné (jeho braň, ne mne) a po předložkách (od něho). U vztažného zájmena jenž, které se nikdy nepřiklání k slovu jinému, tvar kratší (hož) se ovšem vůbec nevyvinul.*)

Nejpozději zasahuje významové rozlišení dvojtvar *jich — jejich (jichž — jejichž)*, a to z té příčiny, že se tvaru delšího *jejich (jejichž)* začíná užívati hojněji vůbec až během 15. století. Rozlišení mezi tvary *jich — jejich* začíná se jako u *ho — jeho* projevovati v té formě, že se tvaru *jich (jichž)* užívá způsobem dosavadním, starým, jako 2. pádu vůbec (braň jich, část jich, o dobytí jich, od nich, a také jich syn), tvaru *jejich (jejichž)* se pak vtiskuje podle *jeho, její* význam přivlastňovací (jejich syn). Těsná spojitost dvojtvaru *jich — jejich* s dvojtvary *ho — jeho, ji — její* činí velmi pravděpodobným předpoklad, že i v tomto případě bude rozlišování postupovati ještě dále tím směrem, aby tvar kratší *jich*, tak jako kratší tvary *ho, ji*, byl funkce přivlastňovací zbaven a aby ve shodě s tvary *jeho, její* úkol přivlastňovacího zájmena byl vymezen jen tvaru širšímu *jejich*. Tím postupem by bylo dosaženo harmonie a vyrovnání mezi všemi dvojtvary v genitivu 3. osoby v tom smyslu, že by zájmenům *můj, tvůj, náš, váš* odpovídaly delší tvary *jeho, její, jejich (jejú)* a tvarům *mne, tebe (mě tě), nás, vás* tvary *ho (jeho), ji, jich (jú)*. Ale Historická mluvnice Gebaurova, jejíchž dat jsme se až dosud většinou drželi, nesleduje významné rozlišování dvojtvaru *jich — jejich* přes jeho první stadium a zanechává tím domněnku, že významový vý-

*) V některých nářečích, na př. zlinském a j., postoupilo rozlišení mezi tvary jeho — ho ještě dále, týmž směrem jako u její — jí. Tvaru jeho se užívá jen ve významu přivlastňovacím, tvaru ho ve významech genitivních jiných, a to i pod přízvukem (ho sa já nic nebójim Bart., Dial. 1, 24). Jen po předložkách bývá tu od něho, protože se ve tvaru něho cítí tvar zvláštní.

voj dvojtvaru nepokročil od svého zrození dále než k tomu, aby *jejich* mělo jen význam genitivu přivlastňovacího, *jich* pak genitivu všelikého, tedy i přivlastňovacího.

Ale významové rozlišování dvojtvaru *jich — jejich* (*jichž — jejichž*) se skutečně na tomto stupni nezastavilo, nýbrž pokračovalo směrem shora naznačeným; důkazem toho je výsledek toho vývoje jevící se v usu dnešním. Naše řeč upozornila na tento resultát už II, 89. Ukázala na to, že v jazyce dnešním, zvláště lidovém, je mezi tvary *jich* a *jejich* týž určitě vyhraněný rozdíl jako mezi *ji* a *její*, že se ve významu přivlastňovacím neužívá už v živém jazyce tvaru *jich*, nýbrž jen *jejich* a že dnešní Čech už ani nedovede říci »to je jich« ve významu »to je jejich«, »to je jich dům« m. »jejich dům« (8, 220), »jich chvála mne těší« m. »jejich chvála« atd. Při tom NŘ. vytkla, že se tohoto rozdílu mezi tvary *jich* a *jejich*, který se v jazyce přirozeně vyvinul a který pro přesnost a určitost vyjadřování je ziskem proti nerozlišenému užívání staršímu, u některých spisovatelů novočeských nedbá, a žádala opět a opět*), aby se tento rozdíl zase nestíral a mateřská řeč neochuzovala.

Ale ve spisku, který vydala před nedávnem proti Naší řeči Jednota Svatopluka Čecha na povznesení jazyka a písemnictví českého, byl tento požadavek Naší řeči, aby se v spisovném jazyce tento rozdíl zachovával, prohlášen za bezdůvodný. Autor spisku namítl, že by Naše řeč mohla stejným právem žádati, aby se podle živé řeči psalo i v jazyce spisovném »sázím *ho* (strom)« m. jej, »vidím *ho* (dítě)« m. je, anebo zavrhovati ze spis. jazyka všechny přechodníky, protože jich živý jazyk také už dávno neužívá (srov. NŘ. 8, 105). Autor spisku, jak vidět z této námitky, viní tedy Naší řeč, že vnucuje spisovnému jazyku něco, co žije, právě tak jako 4. p. *ho* (m. jej, je) atd., jen v jazyce obecném, a že se pokouší vpraviti do něho uměle rozdíl, který se v samém spisovném jazyce nevyvinul ani neujal. Důvodem k tomu tvrzení je mu vedle Gebaura, který v novočeské řeči spisovné toho rozdílu nekonstatoval, i jeho »vlastní zkušenost a prakse, zejména podrobná, přesná znalost českého jazyka 19. století«.

Zaváděti tvary a výrazy obecného jazyka uměle do řeči spisovné by bylo ovšem chyba a porušení zásad, jimiž se řídí Naše řeč, vytýkajíc obecné tvary *do něj, ode mně, pect* atd.

*) NŘ. II, 150, 236; IV, 81, 248, 251, 278, 279, 308; V, 14, 76, 82, 151, 279, 302, 304; VI, 17, 118, 147, 274; VII, 29, 60, 143, 211; VIII, 57.

Ale NŘ., vedena svým jazykovým citem, vycházela z přesvědčení, že rozdíl mezi tvary *jich — jejich*, provedený důsledně v živé řeči lidu, je patrný i v živém, nepapírovém jazyce spisovném a že jen někteří spisovatelé, nemajíce dost živého citu jazykového, rozdíl ten stírají. Protože proti našemu citu byla postavena přesná znalost jazyka jako princip vyšší, nezbývá než správnost našeho citu a přesnost znalosti odpůrcovy vyzkoušeti na faktech.

Úkolem našeho článku tedy jest najíti, zdali se významový rozdíl mezi genitivními tvary *jich* a *jejich (jichž* a *jejichž)* v tom smyslu, aby tvar *jejich* měl význam jen přivlastňovací a *jich* významy genitivní kromě přivlastňovacího, vyvinul a ujal i v spisovném jazyce a od které asi doby. Tím bude rozhodnuta nejen tato na pohled sporná otázka dnešní jazykové praxe, nýbrž získán i příspěvek k dějinám českého jazyka, doplňující Gebaurův výklad o té věci v Hist. ml. III, 1, 481. Pramenem nám budou jako Gebaurovi jednak zprávy teoretiků popisujících spisovný usus své doby, jednak praxe spisovatelů samých.

První teoretické poučení o významovém rozdíle mezi tvary *jich* a *jejich*, a to hned velmi určité a zevrubné, podává proslulá gramatika Blahoslavova (1571), vlastně starší už Filomatesova, do mluvnice slavného Přerovana pojatá a jím opravovaná a doplňovaná. Tam (ve vyd. Hradilově a Jirečkově z r. 1857 str. 97) čte se toto poučení:

»*Jejich*. Jaký jest rozdíl mezi *ho* a *jeho* in numero singulari (v čísle jednotném*), takový jest také rozdíl mezi *jich* a *jejich* in numero plurali (v č. mn.). A v tom též, jako i v onom, kteříž biblí česky vykládali, toho neznajíce bloudili a rozdílu mezi *jich* a *jejich* žádného neměli. Ale ty věz, že *jejich* jest genitivus pluralis (2. p. mn.) a exponuje se ex pronominibus (vykládá se ze zájmen) illorum, illarum, ipsorum, ipsarum, eorum, earum, a když jest relativum (vztažné), quorum a quarum. Exempla (příklady): Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum, Blahoslavení chudí duchem, neb jejich jest království nebeské. Docebat in synagogis eorum, Učíval v školách jejich. Exivit de manibus eorum. Vyšel z rukú jejich.

Jich. Jich jest pronomen casus accusativi (zájmeno 4. pádu) a exponuje se ex pronominibus illos, illas, ipsos, ipsas, eos, eas, a když jest relativum, quos a quas. Exempl.: Dimittere eos ieiunos nolo, Rozpustiti jich lačných nechci. Sanctifica eos in

*) Kde je v mluvnici text jen latinský, připojujeme v závorkách vlastní český překlad. Překlad neuzávorkovaný podává originál sám.

veritate, Posvěť jich v pravdě.*) Aby pak to zřetedlně bylo prokázáno, že mezi jich a jejich veliký rozdíl jest, obého toho vedlé sebe postaveného, jedním neb dvěma důvody (= doklady) to oznámím takto: Opera illorum sequuntur illos, Skutkové jejich následují jich. Někdy ovšem také *jich* casus genitivi (2. pádu) bývá, ale ten genitivus nebývá possessivus (přivlastňovací). Neb kdyby (= kdybys) se ptal: Čí nětco jest? k té otázce sluší genitivus possessivus *jejich*, totiž že ta věc jest něčí, ut in exemplo (jako v příkladě): Civitatem illorum succendit, Město zapálil; čí město? Jejich, totiž těch lidí, kteří královské posly zmordovali. — Ale když otázka taková býti nemůže, tu jich casus genitivi (2. pádu) jest. Exempl.: Quorum non erat numerus; neb díš-li: Nebylo počtu, otáži tebe: Čího počtu nebylo? Díš-li jejich, rozuměti budu, že ty věci, o kterýchž se tu mluví, počtem nevládly, poněvadž jejich nebyl. Ale díš-li: Jichžto nebylo počtu budu rozuměti, že těch věcí bylo bez čísla, a tak má rozumíno býti. Též: Stetit Jesus in medio eorum; díš-li: Stál Jesus v prostředku jejich, budu rozuměti, že apoštolé měli nějaký prostředek svůj vlastní, kterýmž vládli; ale díš-li: Stál Jesus v prostřed nich, budu rozuměti, že apoštolé sami byli tím prostředkem.«

A k tomuto výkladu Filomatesovu přidává Blahoslav ze svého: »O tom pak slovci *jich* dobře sic mluví, rozdíl mezi *jich* a *jejich* ukazuje. Ale tu chyba jest, že to slovo jich praví casus accusativi (4. p.), ano jest ablativi casus. Kterýž — ať jeho slovy, snad již mnohým obvyklými, dím — ač se exponuje z latinského eos, však proto není accusativus, ale ablativus, jakož napřed de nominibus quibusdam satis prolixe dixi (o jménech některých dosti obšírně jsem pověděl.**) Než když díš latině: Misit eos in vineam, Poslal je na vinnici, toť vlastně accusativus latinský v český accusativum se obrátil. Jiné pak jest, kdyby řekl: Vocavit eos, povolal neb zavolal jich. Díš-li: zavolal je, commisisti latinismum et germanismum (dopustil jsi se latinismu a germanismu), pohlaveks dal grammatice a vlastnosti české.«

---

*) Jak vidět, nazývá Fil. tvar jich v těchto příkladech akusativem podle latiny, kde je v textu 4. pád (eos). Se stanoviska českého jsou to ovšem 2. pády závislé v prvním příkladě na zápor. slovese, v druhém na slovese s předponou po-.

**) Str. 61 vykládá totiž Blahoslav, že se v češtině po slovesech »není, podej, pochval, nehaněj, nechej atd.« neklade 4. pád, nýbrž ablativ, »není pána, podej nože« (t. j. genitiv, 2. pád). Za genitiv pokládá Blah. podle latiny jen genitiv při jménech (milovník pokoje, syn Boha živého atd.).

Výklad Filomatesův Blahoslavem schválený o rozdílu mezi tvary *jich* a *jejich* shoduje se tedy úplně s tím, co o té věci vykládá NŘ.: *jich* jest genitiv jakýkoli vyjma přivlastňovací, *jejich* jest genitiv přivlastňovací, ne jiný. Filomatesův cit jazykový v té věci je už dokonce tak jemný, že zcela správně rozlišuje výrazy »počet (množství) *jejich*«, kde je zájmenem vyjádřen vlastník počtu (množství) jako ve výraze »naše množství«, a »počet *jich*«, kde je zájmenem vyjádřena věc počítaná (gen. celkový) jako ve výraze »množství nás«; a stejně výrazy »střed *jejich*« a »střed *jich*«.

Poučení téhož smyslu, byť ne tak obšírné a názorné nalézáme pak i v mluvnicích pozdějších. Gramatika Konstancova (1705, str. 77) učí lapidárně: *Jich* est relativum, non possessivum, *jejich* est possessivum, non relativum (jich jest zájmeno relativní*), nikoli přivlastňovací, jejich jest přivlastňovací, nikoli relativní). V mluvnici Doležalově (1746, str. 63) se praví — citujeme česky —: »*Jich, jejich* a *jejich* se velice liší. Neboť *jich* jest genitiv množný zájmena *on* významu ukazovacího, relativního a vespolného, *jejich* jest zájmeno přivlastňovací čísla množného, byť nesklonné, od přivlastňovacího zájmena jednotného *jeho, její, jeho*«.« Podobně poučuje o rozdílu *jich* — *jejich* pověstná jinak mluvnice Pohlova (posl. vyd. z r. 1783, str. 95): »Měj na to pozor, abys *jich* a *jejich* nezaměňoval, neboť *jich* jest genitiv zájmena *on*, který se vztahuje na osobu, jako »bylo jich zdeť mnohství(!)«, es waren ihrer eine Menge da; šest jich tam místo má, sechse haben allda Platz. Kdežto *jejich* jest zájmeno přivlastňovací a vztahuje se na věc, jako jejich plášť, dero Mantel; jejich vina jest, dero Schuld ist.« Co se tu vykládá o vztahu na osobu nebo věc, jest ovšem pohlovský výmysl, kterého sám nešetří (srov. příklad: jsem jejich služebník v oddílu syntaktickém, str. 200), ale rozdíl mezi tvary *jich* a *jejich* vykládá tak jako Blahoslav.

Vědomí, že *jich* jest genitivní tvar zájmena 3. osoby jen v tom smyslu jako genitivy *ji, nás, vás*, kdežto *jejich* jest zájmeno přivlastňovací jako *její, náš, váš*, dochází výrazu i v řadě mluvnic novočeských, někdy ve formě výslovného vytčení rozdílu, jindy ve formě zařadění obou tvarů do různých kategorií zájmen. Výminku činí z vážnějších gramatik starších jen mluvnice Pelclova (1785), která o tvarech *jich* a *jejich* podává toto poučení:

*) Relativem nazývá Konstanc jako Nudožerský zájmeno 3. osoby, jeho, jemu atd. Jich je tedy pro něj zájmeno osobní (jako nás, vás atd.), jejich přivlastňovací (jako náš, váš atd.).

»*Jich* udává několik vlastníků mužského nebo ženského rodu. Je to 2. p. mn. zájmena *on* a může býti pro všechny tři rody prodloužen v *jejich* (str. 71). A v oddílu syntaktickém dodává (str. 158): Je-li vlastníků víc než jeden, ať jsou rodu muž. či žen., klade se prostě 2. p. množ. zájmena *on*, totiž *jich* anebo podle pražské výslovnosti *jich*. Tedy: Muží láli, že jsme byli v jich zahradách atd. Toto přivlastňovací zájmeno může býti rozšířeno v *jejich* a může se ho užívati právě tak jako *jich*. Muží láli, že jsme byli v jejich zahradách atd. Ale *jich* nebo *jich* jest starší a dobří spisovatelé ho užívají častěji než *jejich*.« Ale již Nejedlý (1804, str. 330) učí o té věci zase v plné shodě s mluvnicí Blahoslavovou: »*Jejich*, ihr, eorum, earum, se klade na označení několika vlastníků muž. nebo žen. rodu. Toto *jejich* jest nesklonné, na př.: v jejich domích jsme pěkné obrazy viděli atd. *Jich* (*jich*), ihr, eorum, earum se klade na označení několika osob mužských n. ženských, kde však neběží o vlastnictví. Je to genitiv os. zájmena *on* a je rovněž nesklonné (starší spisovatelé ho užívali často místo přivlastňovacího *jejich*), na př.: deset se jich koupalo a sedm se jich utopilo, mnoho jich zahynulo, kolik jest jich?« V mluvnici Dobrovského (1809, 1819) jest rozlišení tvarů *jich* a *jejich* provedeno formálně, ale určitě. Do výkladu (2. vyd., str. 209) o tvarech zájmena *on* (jeho, ho atd.) pojal D. jen tvary *ji, jich*, nikoli tvary *její, jejich*, o nichž vykládá zvlášť v oddíle o zájmenech přivlastňovacích (str. 91) takto: »Nevztahuje-li se sein na podmět věty, užívá za ně Čech 2. pádu 3. osoby *jeho*, v č. množ. *jejich* (»anstatt *jich*«), ihr, eorum. To platí i o vztažném *jehož, jejichž*.« Týmiž slovy vykládá o přivlastňovacích zájmenech i ve skladbě (str. 257): »Kde není důvodu k užití zvratného *svůj*, užívá se za sein *jeho*, za *ihr jejich* a za ihr (o několika osobách) *jejich;* synové jejich, ihre (eorum) Söhne. Proto se na otázku »na čích oslích jeli?« odpovídá, náleželi-li několika osobám, na *jejich* (»anstatt jich, eorum«) oslích, auf ihren Eseln.« Rozeznával tedy i Dobrovský *jich* jako tvar zájmena 3. osoby od přivlastňovacího *jejich*, jehož se užívá místo (ne vedle) staršího *jich*.

Touž formou (*ji, jich* u zájm. osobního: *její, jejich* mezi zájm. přivlastňovacími) rozlišují tvary *jich* — *jejich* i mluvnice pozdější, na př. Malého (1845, str. 35, 36), Žákova (1846, str. 112, 118), Mikšova (1867, str. 141, 147), Blažkova (1877, str. 95, 97). Tomíčkova (1850, str. 83) poznamenává však výslovně: »Přivlastňovací náměstka *jejich* nesmí se míchati s *jich*, gen. od *on:* měl jich (jablek) mnoho, er hatte ihrer viele; byl v jejich zahradě, er war in ihrem Garten; nebylo by

tedy dobře: byl v jich zahradě.« V gramatice Konečného (3. vyd. 1849, str. 133) rovněž: »*Jejich* se musí rozeznávati od *jejich* a *jich*. Neboť *jejich* označuje jednu vlastníci v 2. a 6. pádě množ. č., *jich* jest 2. p. množ. od *on, ona, ono* a klade se jen zřídka místo *jejich; jejich* však vyjadřuje vlastnictví několika třetích osob kteréhokoli rodu.« Také Čelakovský (Čtení o srovn. mluv. slov. 1853, str. 233), vykládaje o zájmenech přivlastňovacích, zvláště o rozšířeném *její, jejího*, dodává, že v této platnosti přivlastňovací »též prostý genitiv *jich* přešel v plnější, ač rovněž nepohnutý *jejich* (eorum, earum)« a proti pol. po jich zwyczaju, rus. po ich n. po ichnemu obyčaju, srb. po njichovu obyčaju klade jen čes. po *jejich* obyčeji.

S pilnějším studiem staršího jazyka objevuje se zase v mluvnicích novočeských mínění, že tvar *jejich* má význam jen přivlastňovací (jejich dům), tvar *jich* pak že je genitiv významu všelikého, i přivlastňovacího (braň jich, část jich, jich dům). Vyslovuje ji po prvé Hattala, uče (v Srovnávací mluv. 1857, str. 263), že »více majitelův a majitelkyň 3. osoby vyjadřuje i novější čeština množným *jich* anebo *jejich*«. Později opakuje stejné poučení Zikmund (ve Skladbě 1863, str. 338 a v školní Gramatice I, 1865, str. 72) a po něm Gebauer, který po smrti Zikmundově 1874 upravil 2. vydání jeho školní mluvnice a který ve všech svých mluvnicích (naposled v Přír. 1905, str. 136 a školní 1905, str. 91) podává o rozdíle mezi *jich* a *jejich* výklad tento: »V množ. gen. béře se *jejich* jen ve významu přivlastňovacím, na př. zpěv jejich (ptákův) jest líbezný; naproti tomu tvar *jich* může se vzíti ve významu každém, i také v přivlastňovacím, na př. část jich (ptákův) uletěla, zpěv jich (ptákův, = význ. přivlast.) jest líbezný.« Ale Gebauer přece jen obecnou platnost této zásady v novočeském usu spisovném sám omezil — a o tom obránci rovnocennosti tvarů *jich — jejich* mlčí —, poznamenav ve výkladě o syntaktickém užívání zájmen a jejich tvarů (Přír. 305, školní 229): »Při tvarech genitivních silnějších *jeho, jejich* a slabších *ho, jich* proniká také snaha, aby se genitiv přivlastňovací vyjadřoval tvarem silnějším. Na př.: dům *jeho* (nikoli: dům *ho*); — zahrada *jejich* (jen v jazyku spisovném udržel se také způsob archaistický a možno říci též: zahrada *jich*).« Gebauer tedy tvar *jich* v platnosti přivlastňovací nepřipouštěl »beze všeho«, nýbrž poznamenal, že se v jazyce jeví tendence užívati v této platnosti tvaru *jejich* a že přivlastňovací *jich* jest archaismus. Proč Gebauer nezaujal proti tomuto archaismu stanovisko tak odmítavé jako proti archaistickému užívání nesklonného *její*, které se také dosud drží

v spis. jazyce (v. NŘ. I, 55; II, 52, 273; IV, 195, 251, 308; V, 117, 183, 304; VI, 148, 274), je těžko rozhodnouti.*)

Po tomto přehledu výkladů o poměru tvarů *jich — jejich* v starších i novějších mluvnicích, které se o něm zmiňují, možno přistoupiti k druhé polovici našeho rozboru, v jakém stavu se jeví poměr obou tvarů ve spisech vynikajících spisovatelů starších a novějších. Bezpečné svědectví o tom může dáti jen statistika případů.**)

Připneme-li své pozorování k místu, kde Gebaurova Historická mluv. zanechává dalších výkladů o této věci, najdeme především, že se i po celé 15. a větší část 16. stol. u většiny spisovatelů užívá buď vůbec j e n tvaru *jich*, anebo vyskytuje-li se vedle něho i tvar *jejich* (na př. v RZv., v Živ. Aug. a j.), užívá se obou tvarů *jich — jejich* ve významu přivlastňovacím b e z r o z d í l u. Rozlišení obou těchto tvarů ve smyslu novočeském projevuje se teprve ve spisech ze sklonku 16. stol., ale tak mocně, že se vším právem lze domnívati, že se v živém jazyce vykonalo mnohem dříve a že se přivlastňovací *jich* drželo v spis. řeči 16. stol. jen její konservativností, tak jako duál, imperfektum a j. Probíráme-li po té stránce jazyk dvou hlavních representantů literatury na sklonku 16. stol., jazyk Kralické bible a řeč Veleslavínovu, docházíme k těmto poznatkům:

V N o v é m z á k o n ě K r a l i c k é m, vydaném jako poslední díl šestidílného vydání definitivně r. 1601, není ve čtyřech evangeliích proti usu dnešnímu odchylky a n i j e d i n é. Ve 155 případech, v nichž se tvary *jich* a *jejich* (a stejně relativní *jichž* a *jejichž)* vyskytují,***) jest ve významu p ř i v l a s t ň o v a c í m užito vždycky jen tvaru *jejich* (u Matouše 32krát, u Marka 18,

*) Výklad Gebaurův přešel v nezměněném znění i do mého zpracování jeho školních mluvnic z r. 1914, které vycházely od té doby v nezměněných otiscích (v. NŘ. 8, 63).

**) V statistice, podle níž posuzujeme existenci druhotvarů v jazyce a jejich existenční oprávněnost, rozhodují bezpečně jen krajní rozdíly, buď v e l m i z n a č n é nebo v e l m i n e p a t r n é. Nalezneme-li, že v několika stech případech je mezi dvěma formami, na př. popelu a popele, nevelký rozdíl procentní (na př. 50:40 n. 40:50 a p.), můžeme z toho usuzovati, že o b a tvary žijí vedle sebe a že tedy oba mají právo na život. Zjistíme-li však, že je mezi oběma tvary poměrný rozdíl značný, že na př. na 90 sklonných tvarů zájmena její připadá jen 10 nesklonných, můžeme z toho se vším právem souditi, že se jazyk (usus) rozhodl už definitivně pro sklonné její a že tvary nesklonné jsou odchylka, anomalie, způsobená důvody individuálními, které ji sice vysvětují, ale právo na existenci v jazyce jí nedávají.

***) K tvaru nich, jehož se užívá jen po předl., nebylo ovšem hleděno, protože se s tvary jich a jejich nezaměňuje.

u Lukáše 24, u Jana 10), tvaru *jich* jen ve významech ostatních, nikdy v přivlastňovacím (Mat. 21, Mar. 18, Luk. 15, Jan 17). Bratří rozlišují velmi přesně a důsledně na př.: i slitovalo mu se jich a uzdravoval nemocné jejich (Mat. 14, 14); všecku slávu jejich (Mat. 4, 8) a bude jich pět (Luk. 12, 52), jichž bylo sto (Jan 21, 11); červ jejich (Mar. 9, 44, 46, 48) a množství jich (Luk. 23, 1), prostředkem jich (Luk. 4, 30); oči jejích (Mat. 9, 29—30) a skutků, jichžto nečinil (Jan 15, 24) atd. Cit bratrských překladatelů v té věci je tak jemný, že nezaměňují gen. přivlastňovací s t. zv. gen. předmětným u podst. jména dějového, jak se dost často děje, a rozlišují na př. myšlení jejich (Mat. 9, 4 a j.) a uzdravování jich (Luk. 5, 17) Je možné, že se najde v BKral. na jiných místech sem tam nějaká odchylka, ale jak tato zkouška ukazuje, bude procento odchylek pranepatrné a bezvýznamné.

Stejně rozhodné svědectví pro provedený rozdíl mezi přivlastňovacím *jejich* a nepřivlastňovacím *jich* v jazyce spisovném vydává jazyk Veleslavínův. Ve výboru jeho původních prací z l. 1578—1594 (v Rozumově Staročeské knihovně II, 1853, str. XLVIII a 290) je ve 108 případech (67 jejich, 41 jich) jen 5 případů odchylných, tedy ani ne 5%, kdy je užito *jich* ještě v platnosti přivlastňovací. Jako *jich* a *jejich* liší Veleslavín i *jichž* a *jejichž*. Na př. potomkům jejich (1), při jejichžto dvoře (160), jejichžto předkové (166) a nechav jich (38), do osmnácti jich (122) a jichž by se nedoptal (132), jichžto (divů) rozjímání (261). Podobně liší: díl jejich (21 = jejich podíl) a větší díl jich (28 = většina jich). Jisté kolísání, na jehož vrub spadají dvě z výminek výše uvedených, se jeví v rozlišování genitivu podmětného a předmětného.*) Veleslavín sice píše: učení jejich

*) Genitiv podmětný (n. dějového podmětu) a předmětný (n. dějového předmětu) nejsou sice totožné s gen. přivlastňovacím, ale bývají s ním, zvl. gen. podmětný, zaměňovány. Gen. přivlastňovací značí vlastníka (náš dům), gen. podmětný značí podmět děje vyjádřeného jménem podst. (chválení přátel = přátelé chválí), gen. předmětný jeho předmět (trápení lidí, trapič lidí = trápiti lidi). Ale tento rozdíl v jazykové praxi nedochází vždycky výrazu, jednak proto, že gen. podmětný je významem genitivu přivlastňovacímu velmi blízek, jednak proto, že pro tyto tři druhy genitivu má jazyk jen dva druhy výrazů, t. j. genitiv (přívlastek neshodný) a adjektivum s výrazy podobnými (přívl. shodný). Proto gen. přivlastňovací a gen. podmětný bývají vyjadřovány stejně (na př. hlava Kristova i utrpení Kristovo, náš dům i naše chvála), ba snaha po shodném přívlastku vyrovnává někdy rozdíly i mezi gen. přívlast. (s podmětným) a gen. předmětným, zvl. je-li možno užíti zájmena přivlastňovacího (na př. naše porážka = když nás někdo porazil a p.). Tam ovšem, kde je rozdíl mezi gen. podmětným a předmětným

(110, gen. podm.), služby jejich (142) a naproti tomu spr.: země, v držení jichž (74, gen. předm.), o nemocech a hojení jich (173), ale podle toho mechanicky také: o jich (knížat) spravování (129), od propuštění lidu židovského a navrácení se jich (135), kde bychom my užili tvaru jejich. Odchylkou možná jen zdánlivou jest »Čechy vyhladil, Němce na jich místa posadil« (162), neboť tento výraz je možno bráti i ve smyslu dnešního »na místo nich«. Skutečné odchylky jsou: proti jich nepřátelům (33) a jichž obyčej (128). Ale i když uznáme všech pět odchylek za skutečné odchylky, t. j. zbytky způsobu staršího, ztrácejí se proti množství případů pravidelných.

Velmi přesně a skoro bez výminky zachovává rozdíl mezi přivlastňovacím *jejich(ž)* a genitivním *jich(ž)* K o m e n s k ý. V Labyrintě světa (J. A. Komenského Veškeré spisy, XV. V Brně 1910) jsou mezi 154 případy (71 jejich, 83 jich) všeho všudy tři odchylky, tedy celkem 2%, a to: předivné jich sem tam motání (200, pokládáme-li *jich* za gen. podmětný k *motati se* a ne za předmětný k *motati koho*, jehož Kom. také užívá), několikero jich se sstupování a rozstupování (206) a místodržících jich (290), m. jejich; za nápisy jich (t. j. forten, 269) je v rukopise Komenského správně *jejich*. Jinak je rozdíl proveden přímo vzorně; na př. jich díl (211, 254), jich množství (234) a p., ale vždycky: jejich činy, jejichž práce (227) a p.; umění jejich (293), námluva jejich (299), ale vyslídění jich (241), zavolání jich (290), k jichž poznání (323) a p. Je-li vlastník vyjádřen výrazem rozvitým (oni všichni), nastupuje místo přivlastňovacího *jejich* tak jako dnes genitiv *jich* (srov. *naši* žádost, ale žádost *nás* všech; stč. však také žádost *naši* všech): jich všech k sobě podobnost (312), jich spoluvznějících harmonia (t.), jich k sobě vespolek domácnost a otevřenost (313).*)

Již z praxe těchto tří té doby nejznamenitějších spisovatelů je patrno, že *jich* už na sklonku 16. stol. významu přivlastňovacího pozbylo, že ojedinělé odchylky, které jsme z nich uvedli, nejsou už druhotvary (jako byly na př. ještě u Bílka), nýbrž lapsy, vzniklé podobností obou tvarů, vlivem staršího jazyka anebo latiny (*jich* i *jejich* = lat. eorum), a že se na ně musíme

---

nutno vyjádřiti, užíváme výrazů různých (volání naše — volání nás). V starším jazyce býval tento rozdíl stírán častěji než dnes (v. NŘ. 2, 97 n.).

*) Nádavkem některé doklady tím zajímavé, že by v nich snad ani nejzatvrzelejší staromilec tvaru jich neužil: že triumf naposledy jejich bude (320); svět ten kdyby jejich byl (322); jistšího umění nad toto jejich není (233); nechtějí-li se k našim obyčejům formovati lidé, formujme se my k jejich (320).

dívati tak, jako když nč. spisovatel napíše na př. *její* synovi m. jejímu, *mužův* m. mužů, *rtoma* m. rty atd. To platí tím více o spisovatelích podružných, současných i pozdějších.*)

S obrozením literatury na poč. 19. stol. se významový rozdíl mezi *jich* a *jejich*, stabilisovaný v Kral., u Veleslavína a Komenského, znovu, ale na krátko rozrušuje. Jazyk prvních let obrozené literatury se silně archaisuje v teorii i v praxi, vracejí se do něho některé tvary, jichž v 18. stol., ba ani v 17. už nebylo a s tímto proudem se objevuje v teorii (u Pelcla) i v praxi zase přivlastňovací *jich*.

V Jungmannově překladě Attaly (1805) jsou v platnosti přivlastňovací tvary oboje, *jejich* (5krát) i *jich* (3krát); vztažné *jenž* má v tomto významě jen tvar *jichž, jichžto* (6krát). Tak bývá v té době i jinde. Ale živý jazykový cit, který si už dlouho před tím vytvořil rozdíl mezi tvary *jich* a *jejich*, hlásí se brzo o své právo a jazyk se vrací zase do svých kolejí; jen při vztažném zájmeně *jenž*, které zatím v živé řeči nadobro vymizelo a jež žije jen jako knižní archaismus, projevuje se sem tam nejistota. Zkoumáme-li, jak se u různých vynikajících spisovatelů z různých období 19. stol. jeví poměr mezi přivlastňovacím *jejich* a *jich*, dospíváme k těmto výsledkům:

V Klicperově Almanachu dram. her z r. 1828 (obsahuje hist. povídku Točník a dvě dramata, Tři hrabata najednou a Veselohru na mostě) není v platnosti přivlastňovací užito tvaru *jich* ani jednou, nýbrž vždy jen tvaru *jejich*,**) a to i při zájmeně vztažném (jejichžto nespokojenost 58). Tvaru *jich* užívá Klicpera jako Komenský a j. jen v genitivních významech ostatních (jich se uhleděti 53, tys toliko sám a jich jest velký zbor 103, dostane jich pětmecítma 174 a p.).

*) Je poučné pozorovati, jak se v této věci chovali tehdejší vydavatelé textů starších, na př. vydavatelé cestopisu Kabátníkova (napsaného kolem r. 1500) z let 1571, 1639, 1691. Ve vyd. z r. 1691 (jeho ukázkou podle J. V. Práška je výňatek ve Výboru 2, 1015), které je patrně přetisk vydání dřívějších (1577 nebo 1639), je zachováno beze změny veliké množství tvarů, které tou dobou byly už dávno mrtvé (na př. ktož, viera, činie, dóm, jazykóv, kúpiti, jsú, naj- a p.). Ale vlastní jazykový cit strhuje vydavatele přece někdy k poruchám předlohy, takže občas vedle častějšího činie (3. os. mn.) proskočí tu a tam tvar činí a p. V čem však nejčastěji porušuje předlohu, je právě přivlastňovací jich, které je víckrát nahrazeno tvarem jejich než ponecháno beze změny. Nebyl tedy tvar jich v platnosti přivlastňovací vydavateli už běžný, sice by jej byl zachovával v své úpravě pro tisk mnohem spíše a snáze než tvary činie, jazykóv atd.

**) Jednou (v Točníku 58) se vyskytuje dokonce tvar jejichho: hrůza — ne ta, která z rakví a jejichho lože... srší. Je to tvar známý i z některých nářečí (Geb., Hist. ml. III, 1, 481).

V Čelakovského překladě Agaj-chána od Z. A. Krasińského (v Čes. včele 1835, pak v Nár. bibl. v Sebr. sp. F. L. Čelakovského 3, str. 3—145) je rozdíl mezi přivlastňovacím *jejich* a nepřivlastňovacím *jich* proveden skoro bez výjimky, a to i při relativním *jejichž, jejichžto* (na tvářích jejich 5 a j., z jejichžto úst 70 a j., ale dosící jich 6 a j., mnoho jich 29 a j., díl jich 42 a j.) Na 83 případů (60 jejich, 23 jich) připadají jen dvě odchylky, tedy něco přes 2%: jich oudy (65) a okolo jich těla (89). Tento poměr, svědčící tak rozhodně proti přivlastňovacímu *jich*, padá zde tím více na váhu, že je povídka psána slohem neobyčejně vzletným (ne tedy řečí lidovou), že se překladatel nebál sahati dost často k archaismům (báti = vypravovati, by = bys, umírajeci = umírajíc) a hlavně proto, že překladatel odolal tak dobře svodům polského originálu, který měl i ve významu přivlastňovacím všude jen tvar *ich*, a že rozlišil svým správným jazykovým citem, kdy byl v češtině proti polštině na místě tvar *jich* a kdy *jejich*.

Ve značné, byť ne tak rozhodné převaze je přivlastňovací *jejich* nad *jich* i v Babičce Bož. Němcové (1855). V 81 případech, kdy se tvary *jich* (50) a *jejich* (31) vyskytují, je tvaru *jich* užito odchylně v 17 případech, tedy asi ve 20%; za odchylku v opačném směru by snad bylo možno pokládati výraz »z jejich středu« (240; srov. prostředkem jich Kral., Luk. 4, 30), ale v jazyce novějším bývá tu přivlastňovací zájmeno často (z našeho středu). Ve významu přivlastňovacím užívá tedy Němcová mnohem častěji (31 : 17) tvaru *jejich* než *jich*, a to nejen v řečech osob, ale i ve vlastním vypravování (podoby jejich 9, jejich ruce 12 a pod. 47, 82, 84, 119, 153, 154 atd.) Není bez zajímavosti všimnouti si, v jakých případech se Němcová od tvaru *jejich*, k němuž byla vedena zajisté jako Čelakovský svým vrozeným jazykovým citem, odchýlila: pět z odchylek výše vypočtených se týká vztažného *jenž* (49, 118, 208, 290, 292), jehož N. ovšem z živé řeči neznala; tři případy (143, 145, 304) jsou z řeči kontesy Hortensie a šest případů (166, 216, 289, 289, 311, 342) je na místech, kde N. opouští obvyklý, přirozeně prostý způsob vypravování a sahá k slohu umělejšímu a vzletnějšímu. Z toho je vidět, že tyto odchylky nejsou z jejího jazyka.

Výmluvným svědectvím pro vžitý rozdíl mezi tvary *jich* a *jejich* jsou Havlíčkovy Obrazy z Rus (Básn. sp. 2, str. 1—156), přes to že byly koncipovány ze značné části v prostředí ruském (ruština má jen ich). Mezi 78 případy (66 *jejich*, 12 *jich*) je tvaru *jich* ve významu přivlastňovacím užito všeho všudy jen jednou, a to u zvratného *jenž* (lidi, jichž jméno 128),

ač H. zná i tvar správný (jejichž hrdé hlavy 55). Spíš lze najíti u něho odchylky opačným směrem, ve prospěch tvaru *jejich;* H. píše sice správně: počet jich (51, 155), ale dvakrát také obráceně: jejich veliké množství (29), jejich počet (112). Celkem však počet odchylek na obě strany nečiní ani 4%, a odchylky jen pro *jich* něco přes 1%.

O praxi Palackého nemám vlastních dat, nýbrž beru poučení z Vodičkova článku »Palackého řeč spisovná« (v ČMMor. 25, 1901, str. 165), kde se praví: »Za gen. poss. P. užívá pravidelně delší formy *jejich,* zřídka *jich:* jejich prospěch (Děj. II, 2, 216), lesk jejich (221), jejich vlivem (225), jejich rod (295). Ba i: počínání jejich všech*) (Radh. 1, 199). Ale: jich snahy (Děj. II, 2, 225). Ale rel. *jichžto* častěji nežli *jejichžto*«. Vztažné *jenžto* znal Pal. ovšem jen z literatury knižní a hlavně staré; odtud rozdíl v poměru *jich: jejich* a *jichž: jejichž.* Pod týmž vlivem užívá Palacký také tvarů *jenž, jenžto, ježto* pro 1. pád všech rodů i čísel.

V Hálkových povídkách z let 1857-1859 (ve vyd. Schulzově díl V.) je tvaru *jich* v platnosti přivlastňovací užito jen dvakrát (jich políbení 119, jich stav 174); jinak je v této funkci vždycky *jejich* n. *jejichž* (jejich řeči 22, do jejichžto plachet 161 a j., celkem 22 krát), v genitivních významech jiných *jich* n. *jichž* (nesnesu jich 34, kus jich 25 a p., celkem 21krát). Hálek liší: na jejichžto stráních (3; či stráně?) a pověsti, jichžto jeviště (3, jeviště čeho?*). Odchylky Hálkovy nečiní ani 5%.

Skvěle potvrzují platnost pravidla o rozdílu mezi tvary *jich* a *jejich* v nč. jazyce spisovném zkoušky vykonané na spisech tří vynikajících spisovatelů a mistrů jazyka, Svat. Čecha, A. Jiráska a K. V. Raise.

V 1. díle Čechových Povídek, arabesek a humoresek (1878) je mezi 78 případy tohoto dvojího tvaru (67 jejich a 11 jich) jen jediný případ, který lze pokládati za odchylku od pravidla: »ty tam byly nejasné představy požitků a místo jich zaujaly... představy výčitek« (146) — odchylka vzniklá asi bezděčným zkřížením výrazů »místo (na místo) mne přišel« a »mé místo zaujal.« V poměru k případům správným nečiní tato odchylka víc než něco přes 1%. Rozdíl mezi *jich* a *jejich* zachovává Čech i u relativa: jichž potřebí jest (12) a jejichž snivou mocí

*) Jeden z hojných archaismů sluhu Palackého, o němž se stala zmínka zde na str. 204.

*) Významu přivlastňovacího není tvar jich také ve větě »boje přestávaly a na jich místo nastoupil úplný klid (101). Jeť třeba rozeznávati výrazy »na mé místo« a »na místo mne« (= místo mne). O tom NŘ. 6, 257 n.

(16 a pod. 67, 68, 94, 105, 106, 122 atd.); kde si je vědom gen. předmětného (na ot. čeho?), klade Čech správně gen. *jich* (za obnovení jich, t. j. dražeb 173, proti žhavooké jich majitelce, t. j. těch očí 100), jinde *jejich*, na př. jejich úšklebků (61), vzrůstu jejich (106), jejichž podobizny (130) a s širším pojetím posesívnosti také: jejich obyvatele (153).

V Jiráskově knize U nás I. (Sebr. sp. 23, 1897) je užito tvaru *jejich* vůbec 89krát, tvaru *jich* 63krát a v těchto 152 případech je položen tvar *jich* odchylně, t. j. v platnosti přívlastňovací, jen třikrát (jichž stínem 96, jich žákáním 97, jichž barvou 346*) a naopak tvar *jejich* odchylně, t. j. ve významu nepřívlastňovacím, jednou (že počet jejich po vůli Boží roste 182); nečiní tedy odchylky na obě strany ani 3% (pro *jich* přívl. jen 2%). Jinak liší J. velmi přesně *jich* v platnosti nepřívlastňovací (přibývalo jich 441, kupa jich 295, skupina jich 410 a j.) a *jejich* ve významu přívlastňovacím nebo jemu blízkém (jejich okna 317, jejich ošetřovatel 24, jejich vůdce 39 a p.), a to jak při osobním on, tak při vztažném jenž (jichž část 171, jejichž květy 305, jejichž chválu 304 a p.), v řečech jednacích osob, jako ve vlastním vypravování i v líčení básnickém. Pro srovnání a na svědectví, jak živě J. tento rozdíl mezi *jich* a *jejich* cítil, lze uvésti mimochodem, že na př. nesklonné *její* (na její březích 13, 50, 215, 217, 229 a j.) se vyskytuje u Jiráska mnohem častěji než přívlastňovací *jich*.

A konečně v Raisově Pantátovi Bezouškovi (Sebr. sp. 2) není v 56 případech odchylky ani jediné. Píše-li R. na jednom místě »to jsou věže, vždyť se *jich* konec zrovna v nebi ztrácí (50), není to odchylka, protože gen. při výrazech *konec, začátek, kraj, střed* a p. je zase vlastně gen. celkový (Kral.: jichžto konec jest zahynutí, Fil. 3, 19; jichžto konec bude podle skutků jejich 2. Kor. 11, 15), a ne přívlastňovací.

Shrneme-li všechny případy, kde se můžeme opírati o vlastní cifry (t. j. z Kral., z Veleslavína, z Komenského, Jungmanna, Klicpery, Čelakovského, Němcové, Havlíčka, Hálka, Čecha, Jiráska a Raise), shledáme, že v 1023 probraných případech je užito tvaru *jich* (n. *jichž*) proti pravidlu zachovávanému v dnešní živé řeči lidové jen 43krát, tedy tolikoasi ve 4%. Připočteme-li

*) Za odchylku bylo by snad možno pokládati také: kantor v jich čele 68, ale tu nejde vlastně o význam přívlastňovací, nýbrž o gen. celkový, protože se ve výraze »v čele« cítí synonymum výrazu »v předu« (franc. à la tête de nous, ne à notre tête). Ovšem se šířením přívlastňovacích zájmen v platnosti přívlastkové vůbec, bývá i zde »v našem čele« m. »v čele nás«.

k tomu i odchylky opačného způsobu, t. j. *jejich* m. *jich*, zůstává počet odchylek stále ještě pod 5%.

Tak značnou převahu případů ukazujících, že se u řady nejlepších spisovatelů tvaru *jejich* užívá a užívalo jako zájmena přivlastňovacího v týchž funkcích jako zájmen *můj, tvůj, její, náš, váš*, a tvaru *jich* jako genitivu zájmena 3. osoby v týchž funkcích jako zájmenných genitivů *mne, tebe, ji, nás, vás*, nebude zajisté nikdo pokládati za převahu nahodilou, zvláště když závěry tímto statistickým šetřením získané jsou v plné shodě a) s tendencí, která se projevila a projevuje u ostatních tvarů téhož zájmena *(jeho — ho, její — ji)*, b) se svědectvím přemnohých spisovatelů teoretických, Filomatesem a Blahoslavem počínajíc, a hlavně c) s praxí živé řeči lidové, která přivlastňovacího *jich* nezná vůbec. Ani v tom nebude jistě nikdo viděti náhodu, že právě v naší době, kdy gramatická teorie hlásala rovnocennost tvarů *jich* a *jejich* ve významu přivlastňovacím, spisovatelé tak jazyka dbalí jako Hálek, Čech a hlavně Rais a Jirásek zachovávají rozdíl mezi oběma tvary v tomto významě s takovou přímo instinktivní přesností. Všechny tyto okolnosti jsou patrným důkazem, že se významové rozlišení mezi přivlastňovacím *jejich* a nepřivlastňovacím *jich* (pokud si jazyk tento dvojtvar vytvořil) provedlo v celém jazyce, nejen v jazyce obecném, nýbrž hlavně také v řeči spisovné.

Podle výkladů předešlých můžeme také sledovati, jak toto rozlišování tvarů *jich — jejich* postupovalo. V jazyce živém se rozlišovaly oba tyto tvary ve smyslu dnešním patrně již na poč. 16. století, neboť svědectví Filomatesovo ukazuje přesvědčivě, že v jeho době bylo už rozlišení dokonáno. Ve spisovném jazyce 15. a většiny 16. století žije ještě *jich* ve významu starém, i přivlastňovacím, neboť spis. řeč, celou svou podstatou se klonící ke konservativnosti, opožďuje se vždycky za vývojem živé, mluvené řeči. Ale na sklonku 16. stol. projevilo a ustálilo se rozlišení mezi přivlastňovacím *jejich* a nepřivlastňovacím *jich* i v jazyce spisovném a od té doby žije v něm s krátkým zakolísáním na poč. 19. stol. ve spisech dobrých spisovatelů až do naší doby.

Nepatrné počtem odchylky od tohoto stavu nejsou a nemohou býti právě pro svůj nepatrný počet pokládány za svědectví kolísání jazyka mezi oběma tvary, nýbrž za odchylky od ustáleného usu spisovného, pro něž třeba hledati vysvětlení jinde, mimo normální a přirozený vývoj jazyka samého. Pokud jde o odchylný názor některých novějších teoretiků v této věci (Pelcla, Hattaly, Zikmunda a do jisté míry i Gebaura), má svůj

důvod v současném stavu filologického probadání jazyka: rostoucí, podrobná znalost staršího jazyka a nezpracovanost novějších období jeho vývoje působily, že se i praktické, normativní mluvnice novočeské opíraly o jazyk starší, pokud se v jazyce novějším daly zjistiti aspoň stopy usu starého, bez kritického ohledání těchto stop se stanoviska nč. (srov. na př. gen. do *Boleslavě* — do *Boleslavi* a j.). O ojedinělých odchylkách u spisovatelů starších a jich výkladu se stala již zmínka na svém místě výše. Odchylné užívání tvaru *jich* jako zájmena přivlastňovacího u spisovatelů novočeských není možno posuzovati se stanoviska dnešního usu spisovného jinak než odchylné užívání tvaru *její* jako výrazu nesklonného. Odchylky toho způsobu vnikají do jazyka neorganicky, proti jeho vůli zbytečným, vědomým i bezděčným oživováním výrazů zaniklých, mylným teoretisováním *(její)*, omyly jednotlivců zaviněnými podobností dvou tvarů atd.*) Příznivou půdu nalézají takovéto odchylky u jednotlivců v nedostatku jazykového citu, v neznalosti spisovné tradice a v mylné domněnce, že vyšší ráz spis. jazyka záleží v jeho umělosti a strojenosti. Z praxe takovýchto spisovatelů, otřásajících ustáleným usem spisovným, působí takovéto odchylky zpětným odrazem i na spisovatele dobré a zaviňují ojedinělé, bezděčné lapsy v praxi jejich jinak vzorné a příkladné. Takové ojedinělé odchylky u dobrých spisovatelů nelze ovšem pokládati za výminky od pravidla ani za důkaz kolísání v jazyce, nýbrž za nahodilé chyby, jichž se neubrání ani sebe dokonalejší spisovatel, zvláště když žije v prostředí jazykově tak laxním, jako je dnešní. K rozšíření odchylného *jich* ve významu přivlastňovacím přispěla konečně i novočeská praxe básnická, která v libovolném střídání posesivního *jich* a *jejich* nacházela vítaný prostředek k usnadnění svých veršů po stránce metrické. Není pochybnosti, že je právem básníka využíti takových dvojtvarů, i když žijí třeba jen archaisticky v jazyce spisovném; ale není také pochybnosti, že usnadnění básnické techniky nesmí platit jazyk a že individuálnímu ulehčení veršovnické praxe nesmí býti obětován cenný významový rozdíl, který si jazyk sám v celých generacích spisovatelských vytvořil a jehož potřebuje. O ceně, jakou má rozlišování přivlastňovacího *jejich* od nepřivlastňovacího *jich* pro přesnost a srozumitelnost vyjadřování (díl jich — díl je-

*) Upozorňujeme pro tento druh novotvarů na př. na užití tvaru jíž m. jejíž (kobyla, jíž ohon), jež vytýkala NŘ. jednomu současnému spisovateli 5, 14.

jich, léčení jich — léčení jejich a p.), jsme již v NŘ. (7, 220) vykládali, vysvítá to i z výkladů předešlých a nebudeme to zde tedy opakovati.

Ve spisku Jednoty Svatopluka Čecha proti NŘ. byla vyslovena jejím jménem zásada, »že hlavní zásluhy o *povznesení* spisovného jazyka českého mají někteří naši spisovatelé devatenáctého století, kteří nám jako mistři slova zanechali ve svých drahocenných spisech nedotknutelný poklad jazykový, a že z toho pokladu nesmí býti nic zbytečně ztraceno ani vyhozeno, že oň nesmíme býti zkracováni, ochuzováni ani olupováni.« V článku, který tímto končíme, jsme ukázali číselně, že někteří spisovatelé 19. století i starší, a to spisovatelé velmi znamenití, vypěstovali a projevují v svých spisech ve shodě s jazykem živým velmi živý cit pro významový rozdíl mezi tvary *jich* a *jejich*. Tento rozdíl je částí jazykového pokladu naší mateřštiny, neboť bohatství jazyka nezáleží jen v rozmnožování slov, nýbrž i ve významovém ustalování a jemném pulérování jeho výrazových prostředků. A proto NŘ. zajisté se vším právem žádala a žádá, aby tohoto rozdílu, který naši mistři slova od bible Kralické až po Jiráska vypěstovali, bylo dbáno a aby jazyk spisovný nebyl oň ať z domnělé znalosti či ze skutečné neznalosti zkracován, ochuzován ani olupován.

DROBNOSTI.

STADION, STADIUM.

Řecké slovo *stadion* (stř. r.), které pův. znamená asi něco stojícího, stálého, pevného, nabylo významu délkové míry v různých krajích nestejné; byla to vlastně obvyklá délka dráhy k běhu o závod, 600 řeckých stop (na olympijském závodišti 192.27 m). Původně se běhalo o závod ve volném kraji, na místě k běhu vhodném; ale pak se zřizovaly k veřejným závodům dráhy stálé s místy pro diváky a soudce, stavitelsky upravené, z nichž některá se zachovala v zříceninách (nejslavnější bylo ovšem stadion v Olympii, kde se konaly v čtyrletých obdobích zápasy a závody, k nimž chodili účastníci z celého Řecka). Dráha se probíhala jednou, později dvakrát tak, že se závodník musil vrátiti k východišti běhu (a běželo se

obyčejně v plné válečné zbroji); vítěz tedy proběhl pak dvě stadia.

Slovo *stadion* se dostalo i do nových jazyků evropských. Nemáme zde na mysli spisů filologických a dějepisných, v nichž se užívalo arci pojmenování řeckých (nebo latinských), když se v nich mluvilo o stadiích starých; jde nám o pojmy nové, kterým se dostalo jména starého. Jako jiné věci řecké, napodobili Římané i řecké závody a také běhy o závod; přejali i řecké slovo, jež si přizpůsobili v tvar *stadium*. Měli i svá stálá stadia k běhům o závod, která se ovšem nevyrovnala řeckým; Římané spíše dbali o závody vozmo a koňmo, pro něž zřizovali veliká závodiště, cirky (j. č. circus, odkud naše slovo cirkus). Stadium se u nich probíhalo i více než dvakrát. Slovo *stadium* se pak přenášelo i na jiná úsilí; jako my říkáme o někom, že na poli slávy dobyl vavřínů ap., říkali i Římané o lidech veřejně nebo literárně činných, že zápasí na stadiu slávy ap. V době humanistické slovo *stadium*, které v prvotním smyslu mohlo znamenati jednu část celé závodní dráhy, znamenávalo patrně i část průběhu něčeho jiného, to, čemu my říkáme *stadium*. Zdá se, že se tak říkalo zejména »stadiím« v průběhu nemocí; aspoň franc. *stade* je především výrazem lékařským v tomto smyslu. Nám, zvláště působením německým, je stadiem vývojový stupeň všeho možného; ptáváme se, v jakém stadiu nějaká věc je, ba, jako Němci, říkáme také, že je něco v přípravném stadiu, což je, hledíme-li k původnímu významu toho slova, vlastně nesmysl.

Novým zdrojem, z kterého proudí staré to slovo, nyní v řeckém tvaru, do nových jazyků, jsou mezinárodní závody olympijské, jež podle starého vzoru byly obnoveny r. 1896 v Athénách; tam také nákladem několika milionů drachem obnoveno staré stadion athénské, jež také podrželo jméno *Stadion*. A toto jméno dostávají i závodiště podobná v jiných zemích; neběhá se na nich jen, jsou na nich i závody jiné, to se však dálo i na starých stadiích řeckých. Také my máme v Praze *Stadion*. Ale radost nad tím nám kalí nešvar, který se u nás silně zahnízďuje: že to slovo vyslovujeme a skloňujeme ne podle jeho původu, ale jako by v něm vězelo jméno šlechtického rodu Stadionů. Říkáme Stadión, mluvíme o Stadiónu, čekáme na známé před Stadiónem atd. To není správné, a zvláště cizinec, slyší-li nás tak mluviti, pomyslí si o naší vzdělanosti něco divného. Říkejme *Stadion*, ne Stadión, dívejme se *na Stadion*, v ostatních pádech jediné správné tvary jsou tytéž, co u slova

stadium; tedy vracíme se *ze Stadia*, jdeme *k Stadiu*, byli jsme *v Stadiu*, počkáme *před Stadiem*. Nezní to o nic hůře a jsou to aspoň tvary srovnávající se s původem tohoto jména a se způsobem, jak čeština podobná jména sklání.

4. P. J. Č. STŘ. R. ZÁJMENA »ON«.

Poznámka o původním tvaru *je* v 4. p. j. č. stř. r. zájmena 3. os. místo obyčejného v lidové mluvě *ho* (8, 105) stala se pramenem poučení,, jehož se nám dostalo od čtenářů a jež snad bude ještě rozhojněno. Doplňujeme ji především odkazem ke Gebaurově Hist. mluvnici 3, 1, 472, kde tvar starý mimo doudlebštinu je uveden z Domažicka (víno je dobrý, píte je), ze Sušilových písní (já si na ně [děvče] zavolám, 230, z Pavlovic; dyby mně je [děvče] chtěli dát, uměl bych za ně děkovat, 393, z Šaratic?), z Gemeru na Slovensku (hněvajúc sä na ně [slunce]). Jsou tam i doklady novotvaru *ňo* z *ně* z laštiny (podme na ňo [pivo]), s tvrdým *n* z Hornotrenčianska (že se na no [slunce] hnevaly). Již v staré době se objevuje m. *je* také mužský tvar *jej* (na př. dědictvo, ježto jej byl ztratil, v Zjevení sv. Brigity), který v lidové mluvě dnešní bývá za předložkou (přines ho [pivo], jdi pro něj); mužský tvar je ovšem také obecné *ho* (nebo ňho v nář. spišském: že se na ňho [slunce] hněvaly).

P. far. Iv. Kitzberger, rodák domažlický, nám píše, že starého *je* se vůbec užívá na Domažlicku, »a to nejen v mluvě chodské, nýbrž ani čistokrevný měšťák zez Domažlic vod kořene neřekne *jej* nebo *ho*, kde jde o rod střední«. Jej samého vždy posud bodne nesprávné *jej* nebo *ho* a hledí je zesměšňovati (řekne-li kdo o pivě »já ho přinesu« nebo o prádle »už jsme ho namočili«, ptává se »koho?«), ovšem marně. Upozorňuje nás také, že správný tvar *je* z Domažlicka znala již Němcová. Píše v Obrázcích z ok. domažl. (u Laichtra 9, 22); Srdce mi okřálo, když jsem přijela na místo (do Domažlic), kde mne domácí paní oslovila: »Až budou chtít maso, tak jim pro ně dojdu«. A ve sbírce »Různořečí domažl.« (Č. lid 12, 380, u Laichtra 9, 363): Dobře užívají při stř. r. 4tý pád k. př. dojdi mi pro ně (pro to maso), píte je (to pivo), nemám je napsaní (!, to psaní).

P. říd. uč. Jos. Aul (v Rudě) píše: V krajině mezi Plzní a Manětínem nikdo neřekne o dítěti »viděl jsem ho«, nýbrž »viděl jsem je«, ba i »neviděl jsem je«. Když z tamějších ro-

dáků slyšel některý ponejprv říci o dítěti »viděl jsem ho«, měl týž dojem, jako slyšel-li ponejprv »viděl jsem vojáci«.

Jak viděti, zbytky starého tvaru žijí, a budeme vděčni za zprávy o nich. Takový zbytek je také v zájmeně vztažném (na př. slovo, jež tolik různic způsobilo, pro něž tolik různic vzniklo); ale to jsou tvary jen spisovné.

POSUDKY A ZPRÁVY.

NOVÉ SPISY O SLOVENSKÉM PRAVOPISE.

Základem dnešního slovenského pravopisu je kniha *S. Czambla* »*Slovenský pravopis. Historicko-kritický nákres*« (1890), jejíž výsledky jsou opakovány i v abecedním ukazateli Czamblovy »*Rukoväti spisovnej reči slovenskej*« (1902). V druhém a hlavně třetím vydání této Rukoväti, která Slovensku nahrazuje našeho Gebaura, Jos. Škultéty učinil některé změny, na př. někde odstranil ä se dvěma čárkami (m. atmosfára píše atmosfära), m. baňský píše banský, místo drieňky, drieňok zavádí drienky, drienok, místo plzeňský plzenský, místo indiškrétny píše indiskrétny, místo krstenie doporoučí krštenie, kdežto v druhém vydání doporoučel zase odpustenie místo odpuštenie, místo labud uvádí labuď i labuť, místo manuškript zavádí manuskript, píše ostrovän, zemän, potápäť, vytápäť, vyrábäť, zarábäť proti původnímu správnému ostrovan, zeman, potápať, zarábať (stavať, stavanie, skrápať ponechává), zjednodušuje pravopis cizích slov (palisáda m. palissáda, paloš m. palloš, recepis m. recepiss, místo pľasknúť volí pľasnúť, v infinitivech zavádí dloužení (počiať m. počať, ale ponechává začať, zamítaje začnúť), doporoučí psáti štvrtka místo dřívějšího štvrťka, Švajčiar, švajčiarsky, Švajčiarsko místo dřívějšího Švajciar, švajciarsky, Švajciarsko, zmrzačit za dřívější zmrzáčiť atd.

Potřeba vydati nový slovenský pravopis se cítila silně po převratě. Rychlý vzrůst slovenských škol lidových a nové střední i odborné školy slovenské vyžadují na učiteli i žáku zvýšené pozornosti k slovenskému pravopisu, zejména když do středních škol najednou přicházejí ještě žáci, kteří píší slovenská slova pravopisem maďarským. Z této potřeby vzniklo několik příruček a cvičebnic slovenského pravopisu, které měly za účel napomáhati hlavně školským potřebám. Řídily se většinou beze změny Czamblovou Rukovätí, opakujíce její učení. Z nich uvádíme tu *Základy slovenského pravopisu* (Pravopisné

cvičenia a diktáty), sostavil *Vlad. Šedivý* (Nitra 1922/3, v komisi B. Fidlera). Šedivého kniha, k níž je připojen abecední pravopisný ukazatel, má ráz školské příručky, dbá zejména o nacvičení souzvučných odlišných slov a podává mnoho dobrých příkladů k procvičení látky. Není však bezvadná, vyžadovala by přísnější revise (na př. reťaz je v slovenštině rodu žen., gen. reťazi, adj. od baňa je baňský, nikoli báňsky, nesprávné je tedy Báňska Bystrica, jak píše Šedivý na str. 13, v abecedním oznamovateli chybějí slova na př. analyza, báj se svými pády a pod.) a zejména by potřebovala pečlivé korektury. Je zvláštní, že texty slovenské, které se na Slovensku tisknou mimo Martin, mají nezvyklý počet tiskových chyb.

Při studiu slovenštiny, hlavně na školách, kde se zároveň čtou i české texty a nacvičují písemně česká themata, způsobují potíže zbytečné rozdíly pravopisné v psaní týchž slov, zejména při složeninách s-, z- (česky způsob, slov. spôsob, čes. zkameněti, slov. skamenieť a pod.). Proto jest vítati unifikační návrh *Jos. Škultétyho* »Ako budeme písať prídavné mená« (Sborník Matice slov., I, 1923). Slovenští spisovatelé po zrušení škol slovenských od polovice let 70tých přestali činiti rozdíl mezi adjektivy na -ní a -ný, který se do té doby, ba druhdy i později zachovával (Vajanský psal na př. národnia myšlienka ještě r. 1889, dosud se píše název Národnie Noviny, který se zachoval z technických a tradičních příčin, v přísloví se zachovává »hlúpy ako baraní roh« a pod.). Ale etymologický pravopis i jasnost, určitost věty vyžaduje rozlišování; mimo to adjektiva na -ní se drží dosud v živé střední slovenštině, kde proti gen. pekného je gen. ostatnieho, proti gen. hodného je gen. prednieho atd. Zejména v Liptově se přesně odlišují ve výslovnosti adjektiva na -ní a -ný, vyslovuje se ostatňieho, v ostatňom, predňieho, vrchňiemu, bočňieho, pol'ňieho atd. Z toho důvodu správně navrhuje Škultéty obnoviti v domácích slovích psaní -ní: jarní, pol'ní, ostatní, poslední, denní a pod. místo dosavadního pravopisu jarný, pol'ný, ostatný atd. V slovích cizích (kultúrny, literárny a pod.) zůstane dosavadní způsob. Tento návrh uvedl hned v život Jar. Vlček ve Sborníku Matice slov. a v novém přetisku svých »Dejín literatúry slovenskej«, ze školních knih je jím již tištěna J. Menšíka »Literárna rukoväť pre siedmu triedu slovenských stredních škôl« (Praha, Státnie nakladatel'stvo, 1924). Dosavadní pravopis slovenských adjektiv (psáti všechna s příponou -ný) byl velmi pohodlný, Slováci se mu nemusili učiti, proto není divu, že se proti návrhu Škultétyovu z řad profesorů Slováků ozval marný odpor brožurou ružomberského matematika *F. Štellera* »Ako budeme

písať prídavné mená« (nákladom Spolku profesorov Slovákov v Košicích, 1924, za 2.50 Kč). Nepochybujeme, *že úřední slovenský pravopis*, připravovaný Maticí slovenskou za pomoci Pravopisné komise při III. třídě České akademie, rozhodne o věci podle návrhu Škultétyova.

Kromě toho vydává *Kamil Suchý*, dnes lektor slovenštiny a češtiny na Jagiellonské universitě v Krakově, své »Zákony spisovnej reči slovenskej a pravidlá slovenského pravopisu« (Trnava, 1924, náklad. G. a E. Bežo). Dílo Suchého má obsahovati tři díly (300 stran), objasniti »zásady slovenského pravopisu s náukou o najdôležitejších jazykových zákonoch spisovnej slovenčiny a o ich pomere k slovenskej reči ľudovej vôbec«, vyložiti vzory slovenského skloňování a časování a přinésti pravopisný slovník. Z první části uvedeného díla vyšly dosud dva sešity, věnované poučení o pravopise velkých písmen a z nauky o samohláskách pravidlům o hláskách a, á, ia (ä). Celkem se Suchý řídí známými českými Pravidly, místy jeho návrhy asi nebudou přijaty; zejména se neujme psaní Slovenské pohľady, Národnie noviny a pod., stejně není vhodné psáti Karpáty, Karpátsky, tatriansky, nesprávně píše Suchý sloveso líšiť místo líšiť, okatě užívá pravopisu Česko-slovenská republika, Kčs (zákonem máme předepsánu zkratku Kč), při psaní ia po měkkých souhláskách nezmiňuje se o odchylce ve jméně Kalinčák atd. Jeho výklad o užívání ä v spisovné slovenštině je správný, zavrhuje psáti zemän, Moravän jako měšťän, Turčän, Detvän a pod. Při adjektivech se drží starého pravopisu na -ný (stredný, južný, severný, západný atd.). Někde mimovolně přinese pěkný příklad archaismu v slovenském skloňování (po Hodiech krátka nitka). Ani Suchého práce není prosta nemilých tiskových chyb (Rozonávame str. 15 m. Rozoznávame, na str. 16 vypadlo v titulku slovo a zkomolilo smysl a j.). Mk.

Ján Zigmundík: *Škola reči slovenskej*. Cvičenia mluvničné, pravopisné a slohové v 500 úlohách. I soš., ôsme vyd., II. sošit, piate vyd. V Trnave 1923, strán 48 + 108, za 9.— Kč.

Otázky metodické a psychologické ponechávame stranou, lebo táto knižka nevyhovuje ani najprimitívnejším požiadovkom rečovým. Miesto mnohých príkladov aspoň niekoľko na dôkaz: je v nej *kočka (kočací* rod), *holka, Mariška, provaz, bäz, štiava, žeradlá* (ktoré nosí chrúst), *spravedelnosť, spižiereň, modliaca* knižka, *peň* (majú ho vraj slovesá!); v nej mak *družďi* pod zubami a je *kyselý*, ktosi sa čohosi *dotknul* a do čohosi *zahryznul* (m. správnejšieho dotkol, zahryzol), *myšičky* sú v nej *rádi* a

chlapci *nesmia* hneď plakať, železko *je častokrát* hrdzavé, múka sa s vodou *zarábä* a všade je *dľa* a nie *pod"a*. Syntaktické výrazy a obraty sú takého rázu: prívlastky môžu vraj stáť *pred alebo za* podstatným menom (miesto správného: pred podst. menom alebo za ním); *chodí* po slobode, jak ryba *po* vode; Ján *platil za* dobrého *telocvičca;* slnko zdá sa nám malým byť, jeho veľkosť *presahuje onú* našej zeme (m. náležitého podstatného mena opakovaného: jeho veľkosť presahuje *veľkosť* našej zeme); predpony . . . majú-li *samo-* alebo dvojhlásku (t. j. *samohlásku* alebo *dvojhlásku); druho-osobné* a *treťo-osobné zámeno* (m. zámeno druhej osoby, zám. 3. osoby); koľko kusov *robí(!)* jedon pár; Anna Krasivec (m. A. *Krasivcová); zajtra úfam sa zas byť zdravým a do školy prijsť;* sirka *slúži na robenie* pušného prachu; jazyk *slúži k* hovoreniu a jedeniu; pridaj ku každej z nasledujúcich viet inú, ktorá jej protivu *vyslovuje* (sloveso na konci!); rýchlosť svetla je mnohokrát *väčšia rýchlosti* zvuku (veľmi umelý genitiv srovnávací); dal mu beloskvúci *sa* desiatnik; od zlého *dary* neber, kedy nebolo *vyučovanie* (m. náležitého genitivu záporového: darov neber, nebolo vyučovania) atď.

Sú tam i takéto pedagogické vymyslenosti: »Keď matka na ulici stála, nehoda sa jej stala; ale na šťastie, že stálá nehoda nebola stála; istý človek ma istí, že prídu k nám istí páni; mäsné krámy bývajú od mäsa mastné«(!) atď., že nestačí to človek vypočítať.

Z. učí časovať: jem, ješ, jie, ale píše jiem, konstruuje nové tvary prechodníkové sa (súc), byv, buda(!), veza, idený (m. -ídený).

Úbohé naše deti, úbohé hlavičky! I to sa ešte majú učiť dnes, že prvým uhorským kráľom bol svätý Štefan. Za to o prvom prezidentovi Československej republiky *nič!* Takej knižke nespomôžu pochvaly vytlačené na obale. Človeku je nevýslovne trpko, keď sa dočíta, že to všetko napísal školský inšpektor, a ešte trpkejšie ti je, keď sa dočítaš, že knižku túto »odobrilo« slovenské oddelenie minist. škol. a n. o. v Prahe (referoval tedy o nej úradne odborník!). Rozumný učiteľ knižky tej do ruky nevezme!

C. Cht.

Z NAŠICH ČASOPISŮ.

V Českém lidu (XXIV, 4, 6) jsou otištěny dvě ukázky, jak se čeština ve styku s cizím jazykem proměšuje prvky cizími, jedna z českoněmeckého rozhraní v sev. Čechách, druhá z Ameriky, z řeči našich krajanů žijících v oblasti jazyka anglického. V prvé vypravuje dítě: »Matička přišla do krankasy (nemocenské pokladny). Držela v ruce dvě cetle (lístky),

které jí dal pulír (mistr), aby vomeldovala svého kostýra (strávníka) a odmeldovala šlofa (nocležníka) své sousedky. Kostýr se hodil marod, šlof odejel do Ausíka (Ústí), aby tam na některém verku (v závodě) našel práci. Od kostýra, který bydlí u nich v Krapnu (v Krupce), přináší také kranknšajn (nemocenský lístek). Kostýr pracoval na póně (na dráze), šlápl nějak špatně na klajz (na kolej) a udělal si něco na šimpánu (na holenní kosti). Doktor mu to sice zafačoval, protože to bylo švelovaný (oteklé), ale bude musit přece do špitálu, aby mu to tam apelírovali (operovali). Teď matička koupí k večeři fašírku (sekaninu) a půjde na štaci, aby se po pódnbašskej (podmokelské) dostala domů. Fárkartu (jízdní lístek) si už koupila. Ten kostýr je už švígrsónem (zetěm) matičky. Bydlí všichni v jednej cimře (světnici) a k tomu v tachštubě (v podkroví), jiný kvartýr není k dostání. Když se matička dostala na štaci, měl cuk (vlak) fršpétunk (zpoždění). Nezlobila se znovna, protože už byla mýde (unavena). Ve vartesále (v čekárně) složila paklíky na lavici a přemýšlela o tom živobytí, jaký je to élent (bída). V tom cuk přijel, konduktor procvikoval (proštípl) fárkartu a už se cuk hnul...« Je to ubohá čeština, ale vzpomeňme, že se před necelými sto lety v srdci samého království nemluvilo o nic lépe. I v tom je kus sociální otázky. Po té stránce se aspoň uvnitř Čech mnoho zlepšilo, ale mnohá z těch německých zkomolenin severočeského dítěte a s nimi mnohé jiné žijí dosud i v pražské vulgární češtině, ba objevují se i v řeči pražské smetánky aspoň jako »vtip« — ovšem ubohý. —

V druhé otázce vypravuje americká Češka, paní Nevšímalová, své sousedce: »Merina (Mary, Marie) přišla ze školy a povídala, že týčka (teacher, učitelka) řekla, že musí míti zase nové buky (books, knihy). Ta se mne s těma bukama už natrublovala (trouble, natrápila). Já jí řekla, aby šla k fadrovi (father, otec), že je na boči (porch, besídka), že tam lunčuje (lunch, přesnídává). Tak nevím, jak pořídila. Odpoledne musím do báně (barn, stodola) přebrat ty komejďata (tomatoes, rajská jablíčka); máme jich letos plendy (plenty, dostatek). Ten kolovetr (cultivator, stroj orací) je přece jen dobrá věc a je větší úroda. Ráno jsem koukala z okna a viděla jsem na sajbochu (side walk, chodník) expresmana (expressman, posluhal s kárkou (car, vozík). Nevíte, koho to mufoval? (move, stěhovati). Co pak budete dnes vařiti? Já koupila vepřové šlajsky (slices, řízky) a udělám pár pičesových knedlíků (peaches, broskve). Táta je lajkuje (like, rád jísti). Tak kud baj (good bye, s Bohem) a přijďte k nám na hrátky.«

Nejinak se vede v anglickém prostředí i Němcům v Americe usazeným. Hirt cituje z knihy Erwina Rosena, Der deutsche Lausbub in Amerika, podobné příklady němčiny promíchané slovy anglickými: »Poppa (Papa), gib mir ein wenig small change (drobných), ich mecht mir ein ticket

(los) für die l o t t e y kaufen. Es gibt schene p r i z e s (výhry) von v a l u a b l e (cenných) Gegenstände.« Nebo: »Geh nur, mein Kind, aber tanz mer net zu m u c h (mnoho), damit du mir keine K o h l d k e t s c h e tust!« (to catch cold = uhnati si nastuzení, nachladiti se).

Pro psychologii přejímání slov v těsném soužití s cizím jazykem jsou tyto ukázky tím zajímavé, že se cizího slova neužije jen tam, kde v pohotové zásobě slov vlastní řeči příslušný výraz schází, nýbrž že se do vlastního jazyka vplétají velmi často i slova zcela obyčejná, zvláště taková, která se ve styku s příslušníky druhého jazyka velmi často slýchají a která se pak tím právě mluvícímu v dané chvíli vynoří v paměti snáze a rychleji než výraz vlastního jazyka. Zvyk pak dokonává dílo

V O b z o r u p e n ě ž n í h o ú ř e d n i c t v a (XIV, 5) hájí p. Petr Pospíšil svého výrazu »výplata proti dokumentům«, který jsme pro nečeské užití předložky proti prohlásili za nesprávný. Naší námitce proti užití předložky proti v tomto smyslu p. Pospíšil bohužel neporozuměl, ač její smysl byl docela prostý: význam předložky proti, v němž je jí užito v uvedeném rčení »výplata proti dokumentům«, nedá se vyložiti organicky ani z jejího významu základního, ani z žádného významu přeneseného, nýbrž je potřeba k výkladu tohoto významu sáhnouti do jazyků cizích (něm. gegen, franc. contre atd.). Proto je užití předložky proti v tomto významu právě tak nečeské, jako kdybychom podle franc. s'appuyer contre le mur říkali česky »opírati se proti zdi« (m. o zeď). Pan P. nám také vytýká, že jsme předložku »proti« zamítli, ale od úkolu nahraditi ji něčím jiným že jsme utekli. To je neloyální. Napsali jsme, že sami z a t í m návrhu na náhradu nečiníme, protože v takových věcech bývá třeba d o h o d y s odborníky, aby navrhovaný výraz vyhovoval nejen jazykově, nýbrž i věcně. To je cesta při tvoření odborné terminologie jediné správná a možná a k té jsme vždycky hotovi, předpokládajíce ovšem, že naše dobrá vůle bude správně uznána a ne kvitována lacinými a dětinskými poznámkami o brusičství a p. Rozdíl mezi »brusičstvím« a svou snahou o jazykovou správnost objasňovala NŘ. už několikrát; ale podle pana P. je »brusičem« asi už i ten, kdo poučuje Němce česky mluvícího, že nemá říkat »já budu přijít«, nýbrž »já přijdu«.

HOVORNA.

BEKANÝ (J. D.). Že by slovo bekaný, známé z řeči dětské, bylo odvozeno ze jména zpovědníka Ferdinanda III. Becana, je načisto nepravděpodobné. Ani se slovesem bečeti n. bekati není možno je spojovati; brání tomu tvar i význam, neboť bekaný znamená tolik co ošklivý. Mnohem snáze lze je vyložiti z interjekce 'e', kterou se vyjadřuje v dětské řeči ošklivost (to je 'e'). Toto citoslovce se vyslovuje tím způsobem, že před samohláskou e i za ní slyšíme zřetelně neznělou, raženou souhlásku, vznikající sevřením

hlasivek, kterou jsme zde označili apostrofem. Je to souhláska, která v české výslovnosti zaznívá na začátku každého slova začínajícího samohláskou ('ano, 'ona a p.), a to i když se skládá se slovem jiným (zcela jinak vyslovujeme v doupěti a doúpěti = do'úpěti, zora a zorá = s'orá). Na konci slova se vyslovuje zřídka; slýcháme ji na př. při rázném popření ne! (= ne') a při některých citoslovcích, jako při uvedeném 'e', dále při 'a' (kterého se užívá v některých krajích jako záporu) a 'i'. Od tohoto citoslovce 'e' je utvořeno v dětské řeči příd. jméno 'e'aný (= ošklivý) podle slov jako spapaný, bačaný a p. Nedostí přesným vnímáním sluchovým nahrazena pak ražená souhláska hlasivková jinými artikulačně patrnějšími raženými souhláskami, jednak velmi blízkým k, jednak vzdálenějším b; tak ze slova 'e'aný vzniklo slovo bekaný. Podobné nahrazování vidíme také v dialektickém ak m. 'a' (= ne), o němž byla řeč výše. Na př. Byls tam? Ak. (Jirásek, Sp. 23. 376).

BEZPROSTŘEDNÍ (M. K.) je slovo, které vzniklo z potřeby vědecké na samém úsvitu rodící se nové vědy české. Vzniklo skoro najednou v trojí formě: b e z p o s t ř e d n í (Marek 1820 v Logice 81), b e z p r o s t ř e d n í (Jungmann 1820 v Slovesnosti LXXVIII) a b e z p r o s t ř e d e č n í (Marek 1820 v Jungmannově Slovesnosti 275); k možnosti střídání přípon -ní, -ný při tom nehledíme. První výraz Markův (bezpostřední) měl patrně vzor v polském bezpośredni, ale neujal se právě tak, jako se neudržel souběžný výtvor bezprostředeční, nýbrž ovládlo Jungmannovo bezprostřední, ač Markovo bezprostředeční bylo vzhledem k prvkům, kterých pro nové slovo bylo možno použíti, utvořeno správněji. Rozhodl patrně vliv Jungmannův a kratší tvar jeho slova. Bylo pak utvořeno slovo bezprostřední (a jeho varianty) jako výraz odborný, filosofický, na zčeštění lat. immediatus, aby se vyjádřilo spojení dvou pojmů, k němuž není třeba prostřednictví neboli prostředku pojmu třetího. Proto se výrazů bezprostřední n. bezprostředně a p. užívalo v praxi jejich tvůrců v takových případech, kde jejich oppositum (zprostředkovaný) bylo skutečně vyjádřeno anebo kde mluvící opak výrazu bezprostřední zřejmě chtěl vyjádřiti. Na př.: tato vystavená ponětí bezprostředně k obrazotvorné a cítěcí moci, a toliko prostředně k rozumu mluví (Jungm., Sloves. XXIX); i on (pan Pojezdný) k vaší učenosti časem prostředečně nebo bezprostředečně přivání (Marek v Sloves. 275); jestli z pravdy nebo křivdy (= nesprávnosti) některého daného úsudku bezprostředně pravda nebo křivda jiného úsudku se vyvozuje, tedy sluje bezprostřední rozsudek (consequentia immediata) (Marek, Log. 81); prostomluva jest vyslovení našich bezprostředních představ, t. j. takových, kteréž počátečně představy jsou, nepocházejíce z citu neb žádosti (Jungmann, Sloves. LXXVIII). V tomto významu a s tímto omezením je slovo bezprostřední výraz správný a potřebný a v literatuře odborné, filosofické, právnické atd. stěží bychom se bez něho obešli. Ale germanismem se stalo, když sestoupivši s výše své odbornosti přijalo v sebe ducha německého. Člověk zvyklý nejen mluvit,

ale i myslit po česku, chce-li vyjádřiti nejvyšší stupeň blízkosti nebo nejtěsnější časovou nebo příčinnou spojitost, ani nepřípadne na jiné výrazy než »u samého domu, zrovna vedle, hned za městem, v nejbližším okolí města; šel hned (zrovna) za ním, šel mu v patách; hned potom; přišel, jen jsi odešel; to byla pravá, vlastní, nejbližší příčina, přímý následek« atd. Ale člověku, zvyklému mysliti po německu anebo také po německu, tancu při těchto představách na mysli výrazy německé »in der unmittelbaren Nähe, im. unmittelbar folgen, unmittelbar darauf« atd., které by se daly zcela dobře přeložit do češtiny, když se najde náhrada za něm. unmittelbar. V některých podobných případech se výraz scházející do šablonovitého překladu prostě utvoří podle vzoru německého (na př. čes. dostal milost, něm. er wurde begnadigt, čes.-něm. byl omilostněn), v jiných případech se použije slova již hotového, které se vtlačí do připravené šablony, třeba se při tom trochu porouchalo. To se stalo zde. Aby bylo možno zachovati věrnost německému vzoru, přehlédlo nebo nevzpomnělo se, že za ony výrazy německé máme výrazy vlastní, správné a zcela rovnocenné a že jsme si slovo bezprostřední utvořili jen pro ten zvláštní případ, kdy chceme vyjádřiti spojení bez prostředkování třetího členu, a slovo bezprostřední se vtisklo v náhradu za významově rozšířené a otřelé něm. slovo unmittelbar. Tedy ne v slově samém, nýbrž v tomto jeho užití jest jeho nečeskost; je to případ zcela analogický, jako když se na př. slova myslitelný (spojení myslitelné: spojení myšlené) užije ve větě »záchrana banky není myslitelná« nebo »to je myslitelně nejlepší způsob«. Tedy slovo bezprostřední paušálně zamítati by bylo nesprávné. K vyjádření představy, pro niž bylo utvořeno, je ho třeba; ale právě jen pro to. Není tedy chybné jako termín odborný, filosofický nebo právnický označující tuto představu, a není také proto chybné, užije-li se ho i v praxi obecné v hranicích tohoto jeho významu, t. j. když mluvící jím vyslovuje opak představy »prostřednictvím« buď skutečně vyjádřené anebo ze souvislosti patrné. Nepokládali bychom tedy za chybu, napíše-li spisovatel na př., »že generace Nerudova začíná čerpati z literatur západních bezprostředně«, je-li jasno, že bezprostředně má tu znamenati »ne prostřednictvím německým, bez prostřednictví cizího«. Bylo by sice možno užíti i zde slova »přímo«, ale představa opaku (prostřednictvím — bezprostředně) by tím výrazu nedošla. Ve všech ostatních případech, kde slova bezprostřední, bezprostředně nemají tohoto určitého a přesně vymezeného významu, lze pokládati užití slova bezprostřední za nečeské.

DRDY (J. D.). Na Železnobrodsku říkají: Ančin Francek mluvil s Mařkou; ta (t. j. Anča) měla drdy (= starost, zlost). Slovo drdy, známé ostatně i odjinud, je pomnožná odvozenina jmenná od slovesa drdati; je tedy utvořeno stejně jako podobné slovo trhy (ten měl trhy! t. j. trhání) od slovesa trhati. Obě slova jsou i významem velmi podobná. Neboť i sloveso drdati (srov. odrdaný klas Kott 1, 305) znamená trhati, škubati a souvisí snad, není-li to vůbec výraz onomatopoetický, s kmenem der-, který je v deru,

dráti. Jako sloveso podmětné znamená drdati, jíti, pospíchati klátivou chůzí, kodrcati se, spěchati, až se člověk třese. V tomto významu žije v řeči lidové i jeho druhotvar drndat s vloženým n, jako bývá často v slovesných kmenech původu onamotopoetického (frčet — frnčet, drčet — drnčeť, drcnout — drncnout, křápati — křampati atd.). Obě slovesa i podst. jm. drd n. drda byly již v starém jazyce. Svědčí o tom osobní jména Drdák (z r. 1433) a Drnda (z r. 1377), obě zaznamenaná v Tomkových Základech starého místop. praž. (v. Geb. Sl. stč.). Z Wintrových výpisků zaznamenal Kott 1. Přísp. 58 z 16. stol. doklad: Dobyl tesáku a dali se do drdy tak, že po sobě jezdili; drda znamená v tom spojení pračku, s týmž posunutím významu jako v slově rvačka (od rváti = trhati).

FILIÁLKA (V. S.). Chrám nějak závislý na chrámu farním (církevní služby v něm konává buď občasně kněz chrámu farního nebo stále kněz k němu ustanovený) se po lat. jmenuje dcerou (filia) svého chrámu »mateřského«; tento poměr se ob. vyjadřuje lat. výrazem ecclesia filialis (chrám dcerský). Odtud takové chrámy dostaly v němčině jméno das Filial (lat. filiale stř. r.) nebo die Filiale, a toto slovo přeneseno v min. stol. i na podobná odvětví ústavů, spolků, obchodů a p. Podle těchto tvarů něm. a lat. vznikla u nás slova filiálka, filiální; česká slova téhož významu jsou pobočka, pobočný.

KORUNCOVATI (J. H.) = kárati, je slovo původu německého. Pochází z dialektického výrazu něm. kuranzen, koranzen n. karanzen. Německé slovníky vykládají tento výraz buď jako lidovou obměnu lat. slova carentia (pokání spojené s postem a mrskáním), nebo jako rozšířeninu (Streckform) slovesa kranzen utvořeného z podst. jména kranz (= pův. kruh) a znamenajícího honiti dokola, prohánětí.

KOSOVA HORA (A. J.). Výklad Sedláčkův, že jméno Kosova Hora je odvozeno od jména vlastníka, který slul Kos (jako Jindřichův Hradec a p.), pokládáme i my za správný. Doklady v starých zápisech, v nichž se délka samohlásek neoznačovala, nepodávají ovšem vždy bezpečného svědectví, a čteme-li psáno: Andreas de Kosova Hora (Desky zem. 1, 4 z r. 1297) anebo na Kosovu Horu (Arch. Č. 10, 5 z r. 1478), je možno čísti Kosova i Kosová, Kosovu i Kosovú (= Kosovou). Za bezpečné svědectví pro tvar Kosova Hora lze pokládati jen doklady s tvarem genitivním v listinách, v nichž se nevyskytuje ještě úžení é -í (z dobré — z dobrý), na př. Bernart z Kosovy Hory (Arch. Č. 6, 474 z r. 1418), a podle toho i v listinách latinských, na př. Zdena de Kosovy Hory (Desky zem. 2, 362 z r. 1472), hereditatem suam in Kosovy Hory (t. 2, 126 z r. 1416, kde tvar genitivní, nejčastěji písaři se naskytující, vzat, jako často, za tvar pro všechny pády). Z těchto dokladů můžeme tedy souditi, že nominativ zněl Kosova Hora a že i v dokladech výše citovaných máme čísti Kosova Hora, Kosovu Horu. Ale máme ještě jiné svědectví velmi přesvědčivé, že Kosova je příd. jméno přivlast-

ňovací; je to druhotvar tohoto místního jména, Koševes. Je doložen v zápise Desk (1, 445) k r. 1374: Ješko de Koševsi. Že Koševes a Kosová Hora je název téže obce, vyplývá z toho, že Ješek z rodiny Vítkovců byl v držení Kosovy Hory 1357—1374. Koševes je pak jméno utvořené týmž způsobem jako Kněževes (= knězova ves), Uhříněves (=Uhřínova ves), Libčěves (=Libkova ves), Martiněves a j., t. j. z osobního jména Kos je příponou j' (v žen. rodě -ja) odvozeno přídavné jméno přivlastňovací Koš, v žen. rodě Košě (po přehlásce), které se pak skládá se slovem ves v složené jméno Košě (= Kosova) -ves. Že podle vlastníka, který se jmenoval Kos, byla nazvána i jiná místa, ukazují místní jména Kosov (= Kosův dvůr n. hrad), Kosice (pův. Kosici, čeleď Kosova) a j. To vše tedy vede k závěru, že původní tvar je Kosova Hora (nikoli Kosová).

KVĚTINÁČ, POVIDLA, CENITI SE, ŠALVOSTR. K našim výkladům o těchto slovech (7, 192, 265 a 309 n.) poslal nám p. ředitel J. Úlehla z Turč. Sv. Martina tyto příspěvky:

V Hruškách u Břeclavě říkají květináči k v í t n í k. Totéž slovo znám z dolní Oravy (z Leštin u Dol. Kubína): kvietnik. V Turč. Sv. Martině slyším jen »t é g l e«, »t é g e l«. — Slovo p o v i d l a není všude na jižní Moravě. Na Břeclavsku se říká t r n k y, buchty s trnkama, t r n k á č e (trnkáč = povidlový koláč). Vaří se z trnek, t. j. švestek, nebo z durancií. Říká se: »Ná, co si od trnek?« t. j. »co pak jsi hloupý?« — V Hruškách u Břeclavě je obvyklé adjek. o c í ř e n ý. Časté je: o c í ř e n é z u b y, o c í ř e n á h u b a (= tvář). Na př.: Matka se ptá sousedky, neviděla-li jejího chlapce. A sousedka na to: »Stójí tam u hospody, zubíky ocířené, a čeká, až pujdú tata dom.« — Při svatbě chlapci »stójá před domem huby ocířené...«. Značí zvědavě (a přihlouple) čekat s napjatou tváří. Říká se o dětech a nahlouplých. — Jiné formy jsou řidší. Děvče si vyjede na chlapce, který se na ni dívá s přihlouplým úsměvem: »Co ty zubiska na mňa ocíříš?!« — Místo šalvostr se říká v Hruškách š a j v o s t r. Šajvostrem se malují o velkonocích vejce: na vejce obarvené obyčejně na červeno se maluje brkovým perem — nebo i ocelovým, které je však tvrdé — vzorek; kyselina vyžere barvu, a tak vzniká na barevné půdě bílý vzorek. Jinak se šajvostru neužívá.

K tomu poznamenáváme, že slov. tégle, tégel je patrně něm. Tiegel (středohornoněm. tiegel, tegel), přejaté také do češtiny v tvaru tyglík. Mezi synonyma slova květináč, která jsme uvedli na místech výše citovaných, patří dále ještě jméno o k r o u h l í k u Němcové (mezi oknem zelenal se v okrouhlíku muškát a bazalka, Babička, vyd. 1855, str. 18).

OUPOR (B. S.). O tomto slově jsme vykládali (7, 310), že je to lidová obměna slova oubor, úbor, které znamená také zvrhlou švestku. Lidová obměna záleží v tomto případě (jako v mnohých jiných, které zahrnujeme obyčejně pod název etymologie lidová) v tom, že se slovo méně známé, jehož etymologická souvislost s jinými obyčejnými slovy nebyla dost patrná, přizpůsobilo tvarem slovu jinému, známějšímu. Takovým způsobem

vznikl na př. ze slova majorán lidový název marjánka, z kalounu tkaloun, z navnaditi namladiti atd. Z toho výkladu je tedy vidět, že »oupor« a »oubor« jsou slova různá, jen tvarem podobná. Význam slova oupor při etymologii lidové nepadá na váhu (právě tak jako u slov marjánka, namladiti a p.) a s významem slova oubor se ovšem neshoduje. Oupor (úpor) má několikerý význam; v lidovém názvosloví botanickém značí rostlinu zvanou vrabčí jazyk, truskavec větší, pýř (Elatine). K tomu významu se vztahuje váš doklad ze Sedláčkových Hradů (3, 169) o úporové vodě. — Zvrhlým švestkám říkají podle zprávy ředitele Úlehly v Hruškách u Břeclavě rumpy, na Bystřičce u Turč. Sv. Martina, v Sloven. Pravně a snad i v jiných okolních vesnicích grmany. Oba tyto názvy jsou podle našeho mínění původu německého. Slovo rumpa je obměna něm. slova Rumpf, které znamená dřík, trup, peň, špalek (také na včely), korčák ve mlýně a také nádobu z kůry na sbírání jahod (srov. oubor). Grman je asi slovo téhož původu jako mor. grmol (grmolec), grmoľa, přetvořené z něm. krummholz, zakřivené dřevo, jho (odtud č. krumpolec), také zakrnělé dřevo, kleč. Představa něčeho zakrnělého byla patrně důvodem k přenesení tohoto názvu na zakrnělý plod švestky.

SMETANIANA (K. P.) Je pravda, že lat. koncovka -iana, která se drží z dob, kdy se o vědeckých věcech psávalo latinsky (zvl. filologové psali Ciceroniana, Horatiana a p., t. věci vztahující se k Ciceronovi, Horatiovi), na jméně českém zní trochu divně; ale my bychom ten pocit nazvali spíše nezvyklostí než kakofonií. Když Němec ponejprv slyší slovo Mozartiana nebo mu ponejprv padnou do rukou Schumannova Kreisleriana, jistě má pocit týž. A nejvíce nám váží, že nemáme způsobu, jímž bychom pojem věcí a zpráv týkajících se Smetany vyjádřili tak krátce a výstižně jako způsobem tímto, obvyklým snad všude, kde je vzdělanost na základech humanistických. Do mluvy lidové taková slova ovšem nevniknou, zůstanou čímsi odborně kosmopolitským, jako když přívržence směrů uměleckých nebo vědeckých jmenujeme slovy jako wagnerián, smetanián a p. Smetaniana, Kreisleriana a podobné výrazy jsou ovšem tvary množné, nikoli jednotné. Nepřipomínáme to nadarmo: v Nár. pol. ze dne 2. března čtli jsme pod výňatkem z knihy Zd. Nejedlého: Ze »Smetaniany« I, vydané nákladem »Melantricha« v Praze.

STŘELHBITÝ (V. Z.). Slovo nesprávně utvořené (musilo by zníti aspoň střelohbitý), vzniklé poč. min. stol. otrockým napodobením něm. pfeilschnell. A zbytečné, jak dokazuje dnešní spis. řeč, která ho skoro nezná; objevovalo se větším dílem v přísl. střelhbitě, místo něhož stačí výraz »jako střela«. Podobné zbytečné slovo je bleskurychlý, bleskurychle, jehož otcem je něm. blitzschnell.

Odpovědný redaktor: Václav Ertl.
Tiskli Neuber, Pour a spol. v Praze-I., Bílkova ul. 17.